

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA FÖLDRAJZTUDOMÁNYI KUTATÓCSOPORT
Gazdaságföldrajzi részlegének kiadványsorozata

SZOVJET FÖLDRAJZ

A szovjet földrajzi folyóiratok
1965. II. negyedévi anyagának
összefoglaló ismertetése

Összeállítja: PETRI EDIT

2. szám

Budapest
1965

A szovjet földrajzi folyóiratok 1965 II. negyedévi anyagának
összefoglaló ismertetése

A folyóiratok rövidítései:

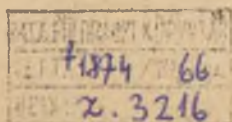
"Izv. AN"	= Izvesztija Akademii Nauk SZSZSZR, szerija geograficseszka
"Izv. VGO"	= Izvesztija vszeszsojuznogo Geograficseszkiego Obscsesztva
"Vesztnyik MU"	= Vesztnyik Moszkovszkogo Universzitetu, szerija V., Geografija
"Vesztnyik LU"	= Vesztnyik Leningradszkogo Universzitetu, szerija geologii i geografii

A szovjet folyóiratok 1965. II. negyedévi anyagában folytatódik a XX Nemzetközi Földrajzi Kongresszus ismertetése és értékelése. A 2. számban Ju. G. SZAUSKIN "Gazdasági földrajz a XX. Londoni Nemzetközi Földrajzi Kongresszuson" c. cikkében elmondja, hogy a Kongresszuson az ünnepélyes megnyitástól eltekintve közös plenáris tudományos ülés nem volt, a kongresszus résztvevői a munkát azonnal a szekciók és bizottságok ülésein kezdték meg, ami önmaga is bizonyítja, hogy a geográfiában végbemenő fő folyamat a differenciálódás folyamata. Eppen ezért még élesebben vetődik fel a kérdés: mikor és ki kezdi meg végre a harcot az ellentétes folyamatért, a geográfia szintéziséért.

SZAUSKIN a kongresszus anyagával is bizonyítottaknak látja, hogy a földrajzi tudományok között a vezető szerep ma a gazdasági földrajzé, a természeti földrajz legfiatalabb, éppen hogy kialakulóban lévő új ágazatai is mind a természeti és gazdasági földrajz határterületén jönnek létre /pl. antropogeomorfológia/. A Kongresszus szekciói közül a gazdasági földrajzi, népesség- és településföldrajzi, történelmi-földrajzi, alkalmazott földrajzi és a regionális földrajzi szekciókon belül volt képviselve a gazdasági földrajz. Ezen kívül gazdasági földrajzi tematikájú előadások hangzottak el a Nemzetközi Földrajzi Unió bizottsági ülésein a gazdasági rayonirozás módszerei, népességi világtérkép, földhasznosítás, a nedves trópusi területek és az arid területek hasznosításának témaköreiből.

SZAUSKIN a Kongresszus anyagának tematikai összetételéből vezeti le következtetéseit. A Kongresszus anyagának a Kongresszusra beérkezett és kinyomtatott előadásokat tekinti, melyeknek ugyan csak egy része hangzott el magán a Kongresszuson, attól függően, hogy a szerző személyesen meg tudott-e jelenni vagy sem. Így a kongresszusra beérkezett előadások közül 442 volt gazdasági földrajzi tematikájú. SZAUSKIN csoportosítása szerint ezek a következőképpen oszlanak meg:

A tudományág elméleti és általános kérdései	26 előadás
Rayonirozás, körzetek és országok jellemzése	66 "
Iparföldrajz	34 "
Mezőgazdasági földrajz és földhasznosítás	77 "
Közlekedésföldrajz	24 "
Kereskedelmi földrajz	9 "

Népszégsföldrajz	65 előadás
Városföldrajz	72 "
Történelmi gazdasági földrajz	49 "
Politikai földrajz	6 "
Etnogeográfia	9 "
Egyéb	5
	<u>442 előadás</u>

Következtetései: A táblázat mutatja, hogy a gazdasági földrajznak világviszonylatban is leginkább fejlődő ágazatai: a rayonizációs és a körzetek gazdasági földrajzi jellemzése, a mezőgazdasági földrajz belföldrajz. SZAUSKIN bízott a városiasodás világviszonylatban is erőteljes fejlődésének tudja be.

A Londoni Kongresszus másik fő jellemzője, hogy eddig még seha annyi elméleti és metodikai tematikájú gazdasági földrajzi előadás nem érkezett be, mint éppen erre a Kongresszusra.

A Kongresszus történelmi jelentősége az, hogy a szovjetunió és az új szocialista államokon kívül a Kongresszuson részt vettek a gyarmati sorból felszabadult államok geográfus képviselői is.

Elesen megmutatkozott, hogy a földrajz világviszonylatban vett két vezetőereje a szocialista országok földrajza és az Egyesült Államok földrajza, ezek fejlődnek legerőteljesebben; a 442 gazdasági földrajzi előadás közül 84 a szocialista országok geográfusainak, 116 pedig az Egyesült Államok geográfusainak munkája. Ezek az előadások mindenki előtt kisebb csoport - a monopolizációk - érdekében végzik kutatómunkájukat /mint ahogy SZAUSKIN mondja: aki ennél tovább megy a kutatásban az "megrendelés nélkül dolgozik és munkája nem lehet egyéb, mint "cim nélküli levél"/, adognak. Éppen ezért a legnagyobb érdeklődést a szocialista országok és az Egyesült Államok geográfusainak előadásai és a közöttük kialakult viták válták ki.

Pigyelemreemeltó jelenség volt a burzsoá tudósok differenciálódása, sokuk mindinkább a társadalmi problémák felé fordul, bírált a kapitalizmus társadalmi és gazdasági jelenségeit, sőt néhány előadás a termelőerők területi elosztásának "klasszikus" burzsoá felfogását is. A burzsoá "vulgáris" földrajzi szemlélet már a múlté. Csupán 6 előadás hangzott el a politikai földrajz tárgyköréből s kivételt képeztek azok, melyek most is a geopolitika régi eszméje mellett szálltak síkra.

Új jelenségként volt megfigyelhető a gazdasági földrajz "földrajzibbá" válása. A kutatások nagyobb része nem az ágazati irányt, hanem a komplex területi /ország vagy körzet/ kutatást szolgálja. Igen nagy az érdeklődés a természeti kincsek és természeti adottságok meghódításának, a természeti környezet célszerű átalakításának problémái iránt.

Négy év előtt a Stockholmi Kongresszuson hangzottak el az első szavak a gazdasági földrajz matematikai módszerekkel való fejlesztéséről. Ma a matematikai módszerekkel lefolytatott vizsgálatokról egész sor ország geográfusa számolt be, közöttük nem egy a gyarmati sorból csak nemrég felszabadult ország tudósa. Ennek hatására a Nemzetközi Földrajzi Unió elhatározta olyan új bizottság létrehozását, mely a mennyiségi módszereknek a földrajzban való alkalmazása kérdéseivel foglalkozik.

Az alábbiakban SZAUSKIN megállapításaival együtt közöljük azokat az előadásokat is szerző és címe szerint, melyeket SZAUSKIN kiemelendő példaként megemlít, egyrészt abból a megfontolásból, hogy lévén a Kongresszus anyaga idegen nyelveken kiadva nem minden olvasónk bírja ezeket a nyelveket és így ebből a tájékoztatóból részben megismerheti a Kongresszus tematikáját, másrészt abból a megfontolásból, hogy az "MTA Földrajztudományi Kutatócsoportja Gazdaságföldrajzi Dokumentációja" egyik közeli számában a Londoni Kongresszus előadás-tézisei anyagából ad szemelvényeket s így az itt feltüntetett előadások nagyrészt nekik téziseit ott megtalálhatja.

A gazdasági földrajz elméleti és általános kérdéseivel foglalkozó előadások /26/ zömét a szocialista országok /11/ és az Egyesült Államok /10/ geográfusai tartották, ami azt jelenti, hogy ezek az államok viszik jelenleg a vezető szerepet a gazdaságföldrajz elméletének kialakításában. A szovjet elméleti álláspontot a Kongresszusra kiadott "A földrajz mai problémái" c. gyűjteményes kötet tartalmazza, míg az amerikai álláspont "Annals of the Association of American Geographers" c. sorozatnak ugyancsak a Kongresszusra megjelent számában van lefektetve. Az amerikai munkán erősen érződik, hogy a metodológiai lényeg helyett metodikai utkeresést nyújt, főleg a matematikai módszerek irányába, holott metodológiai alap nélkül a módszer sem lehet megtalálni.

A regionális koncepció mind a szovjet és a népi demokratikus, mind a burzsoá munkákban nagy szerepet kapott. /V.V. POKSISEVSKIJ, A.N. RJÁBCSIKOV, V.V. VOLSZKIJ: "Regionális koncepció a szovjet földrajzban", V. MIHAILESKU: "A regionális koncepció létjogosultsága a földrajzban", E. NEEF: "A regionális földrajz tudományos alapja", (P. JAMES: "A regionális földrajz tudományos alapja", P. JAMES: "A regionális koncepció néhány problémája", J. HOUSTON: "A földrajzi szintézis és a táj". A földrajz történelmi fel-fogásának bátor terjesztője P. James /USA/, aki egyenesen kimondja, hogy amennyiben a változásokat vizsgáljuk, úgy a történelmi-földrajz nem á g a z a t a a földrajznak, hanem maga a földrajz. Az elméleti előadások között SZAUSKIN megemlíkezik M. ROKOS GYÖRGY: "A gazdaságföldrajzi jelenségek földrajzi és kartográfiai ábrázolása", G. MCCARTY /USA/: "Az összefüggés tényezője a gazdasági jelenségek elhelyezkedésében", A. GETIS /USA/: "A valószínűségszámítás módszere, mint a térbeli megoszlás csoportosításának módszere" c. munkáiról. Ujszerű volt H. A. STAFFORD /USA/ "A munkanélküliség és a közlekedési modell" c. előadása.

A rayonizációval és rayonanalízisekkel foglalkozó 66 előadás közül 17-et a szocialista országok geográfusai, 12-öt az USA geográfusai tartottak. A szovjet geográfusok előadásai közül elvi-metodikai jellegűek voltak P. M. ALAMPIEV, N. N. NYEKRASZOV, L. P. KARPOV, Ju. G. SZAUSKIN és V. M. GROHMAN előadásai. Igen jelentősnek tartja a lengyel LESZCZYCKI ilyen irányú előadását is. R. HARTSHORN amerikai geográfus elmélete, mely szerint a körzetek határa nem vonal, hanem sík, mely határvonal önmaga is körzetként fogható fel, új, figyelemreméltó felfogás. Mert valóban, a körzetek határa csak akkor vonal, ha azt maga az állam határozza meg. - Az amerikai geográfusoknál némi változás figyelhető meg a rayonizáció elvi kérdéseit illetően. Míg az "Amerikai Földrajz" c. műben még az a nézet jutott kifejezésre, hogy a körzet szubjektív megítéléstől függő és a körzeteket a belső egyöntetűség jellemzi, ma ingadozás mutatkozik abban a kérdésben, hogy a körzetek csak szubjektíve léteznek-e és a körzetek belső egyöntetűségének kérdésében is van változás, vannak akik azt állítják, hogy a körzetek két csoportra oszthatók, olyanokra, melyek gazdálkodása egyöntetű és olyanokra, melyek gazda-

dasági agglomerációk köré épültek ki /S. MOORE: "A regionális koncepció alkalmazása a térbeli analízisnél"/. Megfigyelhető, hogy már a burzsoá geográfusok is kezdik felhasználni a körzetkutatást a valóság megismerésének és a fejlődés előrejelzésének, a gazdasági felmunkolás és önozdításának eszközeként. Ebből a szempontból két kanadai geográfus munkája figyelenreméltó /L. HAMILLE előadása a regionális előrejelzésről és R. HOGAN munkája az USA és Kanada elmaradott körzeteinek fejlesztési lehetőségeiről/. A matematikai módszerek felhasználásával készültek James R. McDONALD: "A körzetek tervezése és a körzethatárok jellege", E. M. BJORKLUND: "Funkcionális kapcsolatok a regionális analízisnél", M. MEGEE: "A faktorális analízis néhány új szempontja", O. P. STARKEY: "Jövedelmességi adatok és az Egyesült Államok gazdasági körzeteinek differenciálódása" és R. GARALP /Franciaország/: "A vasút teher- szállítási tarifái és a gazdasági rayonizálás" c. munkái. Metodológiailag érdekes volt A. B. TALLER /Mexiko/, "Mexiko gazdasági zónáinak és rayonjainak új térképe", R. GAJDA /Kanada/: "A gazdasági körzetek kijelölésének módszerei szétszórt extenzív gazdaságok területén", W. CARTER /USA/: "A Maine - feletlen terület" c. munkája. Az egyes országokban bevezetett új rayonizációs módszerek bemutatását végezte el Ch. ILARINOV /Bulgária/ és B. BERRY /USA/. Az érdekesebb munkák sorában SZAUSKIN megemlíti BORA Gyula előadását is.

Az iparföldrajzzal foglalkozó előadások közül legértékesebbeknek tartja H. KOHL /NDK/: "Az Ipari agglomerációk fejlesztésének problémái" és L. GÓREJCZKA - J. GRZESZCZAK /Lengyelország/: "Az ipari lőtésitvények és a földrajzi környezet kapcsolata" c. munkáit.

A mezőgazdasági földrajz terén a szocialista országok és az USA geográfusai kisebbségben maradtak. A legtöbb ilyen tematikájú munka francia, indiai és angol részről érkezett be. Legjelentősebbeknek tartja N. V. KRILOV, N. P. NUKOMEL, A. N. RAKITNYIKOV, T. A. SZOLOVCOVA: "A mezőgazdasági körzetek rendszere" és KOSTROWICKI /Lengyelország/: "A mezőgazdaság földrajzi típusai" c. munkáit, melyek kiemelkednek a sok, apró részletkérdést tárgyaló előadás közül. A mennyiségi módszer felhasználása miatt érdekesnek tartja F. DOHRS /USA/ munkáját is, melynek címe: "A mezőgazdasági potenciál mérése analog areálok analízisével (I. rész)".

A közlekedésföldrajzi előadások közül legszólásosabb tematikája L. I. VASZILJEVSZKIJ /szovjet/: "A közlekedés és a földrajzi munkamegosztás" és K. KANSKY /USA/: "A közlekedési hálózat és a gazdasági fejlődés kapcsolatai" c. munkáinak volt.

A kereskedelemföldrajzot lényegében csak amerikai munkák képviselték /9-ből 8 volt amerikai/. Ezek közül említést érdemelnek nagykereskedelm térbeli vonatkozásban" c. munkái.

A népesség- és településföldrajz a gazdasági földrajznak világviszonylatban is egyik legfejlettebb ágazata. SZAUSKIN úgy látja, hogy az elmúlt időszakban ez az ágazat inkább fejlődést mutat. A népesség, mint legfőbb termelői mennyiségi, mint minőségi szocialista országokban, valamint Ázsia, Afrika és Latin-Amerika országai-ban hívja magára a figyelmet. Témájuk átfogó voltát tekintve a Kongresszusra beküldött munkák közül legkiemelkedőbbek V. V. POKSISEVSZKIJ, V. SZ. VALOV, sorolja a szerző a városföldrajzi munkákat. Fontosságuk miatt külön csoportba K. DZIEWONSKI munkáját /"A városföldrajz tipológiai problémái"/. Ezen kívül még igen sok munka foglalkozik a várostipológia problémáival, a matematikai módszerek alkalmazásával a városföldrajzban /pl. M. MEGEE /USA/: "Új városok

és új gazdasági hatások; a városkutatás határai"/. Bátor munkát végeztek P. MORRILL és W. BUNGE /USA/ a "Hogyan növekszik a gettó - problémák és alternatívák" c. előadásukkal, melyben az amerikai városokban tapasztalható fajkülönítés ellen léptek fel.

A történelmi-földrajzi munkák sorában az angol munkák dominálnak.

SZ. USKIN a Kongresszusra beküldött munkák és személyes tapasztalatai alapján a következőkben foglalja össze a XX. Nemzetközi Földrajzi Kongresszus eredményeit;

1. A szocialista országok világviszonylatban jelentős szerepet játszanak a gazdasági földrajz fejlesztésében.

2. Új hatalmas tudományos erő kapcsolódott be a gazdaságföldrajzi munkába; a fejlődő országok tudósainak tudományos munkássága.

3. A kapitalista országok geográfusai differenciálódnak, a burzsoá tudósok egy része kritikailag analizálja a kapitalista gazdaság tényeit, új utat keres és megérti a gazdasági földrajzi kutatások korlátozott voltát a kapitalista viszonyok között.

4. A nagy átfogó elméleti problémák iránt megnövekedett az érdeklődés.

5. A matematikai módszerek gyors térhódítása a gazdasági földrajzban.

6. A gazdasági földrajz gyakorlati jelentőségének növekedése.

M. A. GLAZOVSKAJA a "Vesztnyik MU" 1965. 3. számában "A földhasznosítás tanulmányozásának mai állása a Londoni Nemzetközi Földrajzi Kongresszus anyagai alapján" c. összefoglaló tanulmányában ismerteti az egyes országok /India, Magyarország, Csehszlovákia, NDK, NSZK, Olaszország, Japán, Anglia stb. és részben a Szovjetunió/ ezen a téren addig elért eredményeit a kiállított térképek és a Földhasznosítási Bizottság ülésein elhangzott előadások alapján.

A Londoni Kongresszussal foglalkozik a "Vesztnyik MU" 1965. 2. számában A. G. VORONOV "Biogeográfia és orvosföldrajz a XX. Londoni Nemzetközi Földrajzi Kongresszuson" c. tanulmányában, valamint K. A. SZALIS-CSEV a "Vesztnyik MU" 1965. 2. számában megjelent "Kartográfia a londoni és edinburgi nemzetközi találkozón és az automatizálás problémája" c. cikkében.

X X X

Az "Izv. VGO" 1965. 3. száma SZ. V. KLESZNYIK cikkét közli a földrajz általános-elméleti kérdéseiről "Az "egységes" földrajzról szóló újabb vita néhány eredménye" címmel. A tanulmány a földrajzi tudományok egészét érintő kérdéseket tárgyal, fontos elméleti megállapításokat tesz, ezért a szerző gondolatmenete alapján részletesen ismertetjük.

A földrajzi tudományok egész rendszere /komplexusa/ fejlődésének egyik belső feltétele az egymásra kölcsönösen ható analitikus és szintetikus diszciplínák létezése. Ha a szintetikus ágazatokat elszakítjuk az analitikusoktól, úgy mindezt veszteség éri. Meg kell állapítani

azonban, hogy a földrajztudomány fejlődése során a differenciálódás folyamata erőteljesebb, mint a szintetizálási folyamat és ezért a szintetikus és analitikus diszciplínák között nem jött létre egyensúly. Ez sokakat joggal nyugtalanít, elsősorban a pedagógus-geográfusokat és azokat a kutatókat, akik a népgazdaság számára kívánják hasznos munkát végezni és mindinkább hatékonyabban fejleszteni a földrajzi ismeretek egyesítését. Azt, hogy a szintetizáló ágazatok lassabban fejlődnek, részben magyarázza azok összetettebb volta is. Ez a lassúság egyes geográfusokban "pánikhangulatot" váltott ki, a földrajz "szűküléséről", az ágazati specialisták kezére játszásáról, a földrajz "kiárusításáról" kezdtek beszélni. És egyúttal kezdtek keresni a szintézishez vezető utat.

A természeti földrajz terén az utóbbi husz évben jeles sikert ért el a tájtanterület kutatás terén. A gazdasági földrajzban a regionális gazdasági földrajz határterületein mutatkozott lemaradás ezen a téren a gyakorlati munkáknál, mert elméletileg a kölcsönkapcsolatok a két nagy ágazat között régóta elismertek. A tennivaló KALESZNYIK szerint az "... amit mindenki szükségesnek tart, a komplex kutatások növelése olyan komplex munkákkal, melyekben különböző specializációjú geográfusok vesznek részt és a geográfusok mozgósítása területfeltárás/ jellemzések készítésére.

Több geográfusnak az a nézete, hogy a szintézis akadályozója a földrajzi tudományok önállósága, az hogy mindegyiküknek saját kutatási tárgya van és az a véleményük, hogy jobb lenne, ha a földrajz egyetlen egységes tudomány lenne. Ezért a célért szállt sikra V.A. ANUCSIN, tekintettel arra, hogy ezt a koncepciót a múltban már megpróbálták és anti-marxistának nyilvánították. ANUCSINNAK "A földrajz elméleti kérdései" c. 1960-ban megjelent könyve igen nagy vitát váltott ki, melyben nem csak a geográfusok, hanem filozófusok is részt vettek. Azóta 5 év telt el. És most kirajzolódott a szovjet földrajz mai arculata, KALESZNYIK akadémikus idejénvalónak tartja a vita néhány elvi végkövetkeztetését összefoglalni.

I. Abban a kérdésben, hogy a földrajz a tudományok rendszere illetőleg komplexusa, vita nem volt, ezt mind az "egységes" földrajz hívei, mind ellenzői elismerik. Ugyanakkor éles ellenkezést váltott ki ANUCSINNAK az a tézise, hogy a földrajz nem csak a tudományok egységes komplexusa, hanem egységes komplex tudomány, vagyis az összes földrajzi tudományoknak azonos kutatási tárgya van /a földrajzi környezet/. Az alapvető ellenvetések ez ellen;

1. Az anyagi világ mind általános, mind speciális törvények hatására fejlődik. Az általános törvényeket a dialektikus materia-

x/

Lábjegyzetet lásd a 11. oldalon

lizmus tanulmányozza. A többi tudományok - beleértve a földrajzi tudományokat is - a speciális törvényeket tanulmányozzák. És mindhogy a földrajzi tudományok között vannak természettudományok és társadalomtudományok, ha azt mondjuk, hogy tanulmányozásuk tárgya azonos, akkor ennek olyan tárgynak kellene lennie, melyre egyidejűleg érvényesek a természet és társadalom speciális törvényei. Ilyen "hibridet" a marxizmus nem ismer és ANUCSIN sem fedezett fel ilyeneket. ANUCSINnak ez a törekvése teóriáját erősen a nyugateurópai és amerikai monista elmélethez tette hasonlóvá, ahol is ez az elmélet legerőteljesebben a "regionális földrajz"-ban nyilvánul meg, mely nem tesz különbséget a természet és társadalom fejlődése között és így u.n. "komplex" azaz "természeti-társadalmi" körzetek kijelölésével foglalkozik.

vezető szovjet filozófusok, akik a tudományok differenciálódási folyamatával és szintézisre való törekvésükkel foglalkoznak, a különböző tudományok és összekapcsolódásáról, kapcsolatairól egymást átfedéséről, együttes keletkezéséről beszélnek, de ahol nem említik ezek összeolvadását. végsősoron a szovjet "monisták" sem tagadják, hogy a természeti és gazdasági földrajz különböző tudományok, de ha ugyanezt állítják a "dualisták", a "monisták" azzal vádolják őket, hogy "egymással szembeállítják" a természeti és gazdasági földrajzot és ezzel tagadják a földrajz egységét. Tudatosan félremagyarázzák az "egység" szót. Ugyanis más az "egységes földrajz" kifejezés, aminek létezését azért tagadjuk, mert ez azonos kutatási tárgyat feltételez, és más a földrajz "egysége" abban az értelemben, hogy a földrajzi tudományok teljessége, komplexitása.

2. Ahhoz, hogy különböző, különfajú /természeti és társadalmi/ tudományokat a földrajztudományok komplexusába soroljunk három feltételnek kell megfelelniök: az ősi földrajzból való származás, a kutatás tárgyai közötti szoros kapcsolat és a kutatási cél közössége. Ha e közül a három közül valamelyik hiányzik az illető ágazat kiszakad a földrajzi tudományok komplexusából és önállóvá válik. A kutatás tárgyai közötti szoros kapcsolatot könnyű megállapítani: a földrajz ágazati tudományai a szintetikus kutatások valamely összetevőjét, elemét vizsgálják. A közös cél pedig: a természet és társadalom lehető legtöbb oldalú tanulmányozása, vésősoron a természeti környezet és az ember gazdasági tevékenysége közötti kölcsönös függőségek megállapítása.

Az, hogy a földrajztudomány egységes /egyetlen/ tudomány ellentmond az életnek. Nincs olyan mai tudós, aki át tudná fogni ezt az "egységes" tudományt és a szintétizáló területfeltárók is csak azután képesek szintézisüket létrehozni, miután a földrajzi tudományok egyes ágazatainak képviselői a maguk szempontjából és speciális tudásukkal az adott területet már tanulmányozták.

II. ANUCSIN a földrajzi környezetet azonosítani akarta a Föld földrajzi burkával. Miután F.V.KONSZTANTINOV világosan bebizonyította, hogy a földrajzi környezet a földfelszínnek csak az a része, mely közvetlenül kapcsolatos az ember életével és tevékenységével, ANUCSIN is ezt vallja, hallgatva előző téziséről.

III. Anélkül, hogy mesterségesen összeolvasztanánk az emberi társadalmat a földrajzi környezettel, nem lehet az összes földrajzi tudományok számára közös tárgyat találni. Ezért volt ANUCSINnak az a nézete, hogy az emberi társadalom beletartozik a természeti környezetbe. Ennek a

tételnek hamisságát még a leghívebb ANUCSIN-követők sem tudták elfogadni, még SZAUSKIN is azt írja, hogy nem lenne helyes a társadalmat teljességében a természeti környezethez szánítani. Miután a legnagyobb szovjet filozófusok rámutattak a tétel antimarkxista voltára - ha igaz lenne, úgy a társadalom törvényeit vonatkoztatni lehetne a természetre és megfordítva! - ANUCSIN elállt saját tételétől és az 1964-ben megjelent két cikkében már úgy nyilatkozik erről a kérdéssel, mintha előzőleg nem is lett volna más véleménye. Igaz, ezekben a cikkekben sem helyes a kifejezőmódja, mert azt mondja, hogy a földrajzi környezet az "az embertől megfosztott természet", hogy a társadalom minden materiális része egyúttal a természeti környezet eleme is, de ez még nem jelenti azt, hogy a társadalmat a földrajzi környezet részének lehet tekinteni.

IV. A vita arról, hogy mi tartozik bele a természeti környezetbe és mi nem tartozik bele, még nem fejeződött be. SZAUSKIN és ANUCSIN ugyanis továbbra is azt állítják hogy a társadalom, mint olyan nem tartozik bele a természeti környezetbe, de a társadalom minden materiális bázisa igen, vagyis: az emberek, a munka tárgyai, a munkaeszközök és a munkaeredmények részei a természeti földrajzi környezetnek. Mindezt "mint a földrajzi környezet minőségileg speciális részét lehet felfogni és ebben az értelemben az emberi társadalom beletartozik a földrajzi környezetbe" - írja SZAUSKIN. Miért tarthatatlan ez? Mert a társadalom termelési kapcsolatokkal összefűzött emberek összesége. Ha nincsenek termelési kapcsolatok nincs társadalom. Tehát nem lehet a társadalmat felosztani termelési kapcsolatokkal bíró társadalomra és társadalomra termelési kapcsolatok nélkül. És minthogy a termelési kapcsolatokat nem lehet a földrajzi környezethez sorolni a társadalom sem tartozhat oda. Sem "ebben" sem semmilyen értelemben.

Beletartoznak-e a földrajzi környezetbe az emberek, a munka tárgyai, a munkaeszközök és munkaeredmények? SZAUSKIN érvelése szerint az emberek részei a természetnek, tehát a földrajzi környezetnek is. Csak hogy az embert nem lehet kiragadni a társadalomból, társadalom, társadalmi kapcsolatok nélkül nincs ember! A munkaeszközök tárgyak, melyekkel az ember hat a természetre hogy anyagi javakat szerezzen. Hogyan tarthat annak körébe valami, amivel hatunk rá? F.V. KONSZTANTINOV kifejti, hogy a munka tárgyai, a termelési eszközök és az ember tevékenységének anyagi eredményei a társadalom elemei, minthogy azok a társadalmi munka termékei, anyagi kapcsolatok és viszonyok rendszerében léteznek és meghatározott társadalmi funkciójuk van. KALESZNYIK álláspontja a munka tárgyai és eredményei kérdésben az, hogy a tárgyai és a munka eredményei közül azok, melyek megtartják analógiájukat a szűz természettel a földrajzi környezet elemei maradnak /pl. mesterséges tavak, erdősávok, szántóföld, háziállatok/, azok viszont, melyeket az emberi munka úgy átalakított, hogy analógiájukat a szűz természettel elvesztik, nem képezik részét a földrajzi környezetnek /pl. ház, televízió, sütemény, vénusz szobor stb./

V. Erős bírálat alá vették ma SZTÁLINnak azt a meghatározását, hogy: "a földrajzi környezet a társadalmat körülvevő természet". Ez a meghatározás a környezetből kirakozza a természet és az ember kölcsönhatását. Nem a végtelen természetről beszél, csak a társadalmat körülvevő természetről, de milyen ez a természet "szűz" vagy az ember által megváltoztatott? Bár SZTÁLIN nem mondja, de egyéb munkáiból kitűnik, hogy

~~... hogy a társadalom eszközei változ-~~
tásokat is. Hiszen, mint ismeretes az un. "szobalini természetátalakító terveknel" túlértékelték az ember adhatási lehetőségét a természetre s ugyanakkor figyelmen kívül hagyta a természet törvényeit. A természeti környezet kapcsolatos másik hibás szobalini megállapítás az, hogy "...a földrajzi környezet nem lehet a társadalom fejlődésének meghatározó tényezője, mert a társadalom gyökeres változásai gyorsabban következnek be, mint a földrajzi viszonyok változásai". Igaz, hogy a gyökeres /társadalmi formában bekövetkező/ változások gyorsabban mennek végbe a társadalomban, mint a természeti környezet gyökeres változása. Ez alól kivételt csak az őskommunista társadalom képez, melynek tartama alatt több jégkorszakot és jégközi korszakot is megért a társadalom. Lehetséges, hogy a további történelmi kutatások kiderítik, hogy ebben a kezdeti társadalmi formában máshogyan kell éltetni a gyökeres változásokat. Minden esetre pl. a szovjetunió területén a kapitalizmusban is olyan volt a természeti környezet, mint a szocializmusban, mivel az éghajlat, a talajképződés folyamata stb. nem változott. Amíg az ember a természetet "alakított" /pl. sivatag öntözése, sztyepp feltörése, stb./ a táj szempontjából csak az egyik tényező megváltoztatását jelenti nem magát a tájat, a tundra maradt tundra, a tajga tajga, a sivatag sivatag stb. De az a tétel, hogy a földrajzi környezet azért nem lehet meghatározója a társadalom fejlődésének, mert lassabban változik nem igaz. Mert logikailag nem igaz, hogy a lassabban változó ne lehetne oka a gyorsabban változó változásának és megfordítva. Pl. a gömb sugara lassan változik mégis előidézője a térfogatváltozásnak, ami viszont gyorsan változik. Az anyagi dolgok önfejlődésénél a lassu /mennyiségi/ változások fő előidézői a gyors /minőségi/ változásoknak. Annak, hogy a természeti környezet nem lehet döntő tényezője a társadalmi változásoknak más a fő bizonyítéka. Az anyag minden formája változásánál azoké a törvényeké a vezető szerep, melyek speciális törvények az adott formára nézve. Ebből következik, hogy sem a földrajzi környezet változása nem lehet döntő tényezője az emberi társadalom fejlődésének, sem az emberi társadalom változása a földrajzi környezet fejlődésének, mivel az egyik a természet a másik a társadalom törvényei szerint fejlődik. A természet hat a társadalomra, a társadalom hat a természetre, nem mint meghatározó tényező, hanem mint a fejlődés egyik feltétele.

VI. ANUCSIN téved, mikor azt állítja, hogy sok esetben a földrajzi környezet /a termelésen keresztül/ megváltoztatja a társadalmi fejlődés irányát. Ez földrajzi determinizmus. Hiszen a "társadalom fejlődésének iránya" nem más mint a fejlődés fő vonala, azaz az egyik társadalmi gazdasági formációból a másik felé való mozgás. A kritika bebizonyította, hogy ha a társadalmat beleszámították volna a természeti környezetbe, már régen meg kellett volna szünnie annak az évszázados vitának, hogy mi határozza meg a fejlődést: a környezet vagy a termelési mód? ANUCSIN megszüntette a kritikát, mert 1964-ben megjelent cikkében már így ír: "...a földrajzi környezet nem lehet oka a társadalom fejlődésének, mert a kapitalizmusba való áttérésnek, de a termelés révén mind a feudalizmusban, mind a kapitalizmusban a fejlődés sok sajátosságát meghatározza". Minthogy ez igaz, KALESZNYIK úgy véli, hogy ebben a kérdésben a vita le is zárult.

VII. A "monisták" a kritikák hatására, bár nyilván nem jelentik ki, hogy nem volt igazuk, új munkáikban olyan megfogalmazásokat adnak, melyeket azelőtt saját maguk támadtak. Néhányuk a verséget nyereségnek igyekeznek feltüntetni. Így pl. ILJICSEV filozófus gondolatait úgy

tiintetik fel, mintha annak, őst ig volnék, holott ILJICSEV csak a tudomány
szoros kapcsolatáról beszél és arról, hogy nem lehet szilontóba állítani
a természettudományokat a társadalombudományokkal, arról, hogy milyen hatá-
sa van a természetre az emberre és megfordítva, arról, hogy a földrajzi
környezet nem tisztán természeti kategória. A fő kérdésben azonban ILJICSEV
munkája esepést nem a "monistákra", abban nevezetesen hogy az emberi társad-
alomban nem hatnak a földrajzi környezetre. De ILJICSEV-nak arról a megállapí-
tásáról a "monisták" hallgatnak.

"monisták", hogy meghatározzák valamilyen pozícióikról, mint-
hogy az egész emberi társadalmat nem lehet a földrajzi környezethez szilontó-
ni, megpróbálnak összekapcsolni, ha csak lehet, minél több társadalmi elemet.
Rendkívül nehéz abban, hogy ki lehet képezni az "egységes" földrajzi szakembert.
Földrajztudományok módok között a "egységes" földrajz és a "földrajztudo-
mányok egysége" kifejezéseket. A tudományok "integrációjáról" beszélnek, mint
új fejlődési irányzatokról. Holott az integráció teljes összeolvadást jelent,
a tudományokban pedig a fő tendencia a differenciálódás. Teljesen mást je-
lent a szintézis.

VIII. KALESZNYIK meggyújtja a "monistákat", hogy az ő
"összintéségük" nélküli is jól tudják a szovjet geográfusok, hogy a marxista
szovjet geográfia leggyengébb pontja a jelenben a szintézis.

V. A. ANUCSIN általában helyesen határozza meg a területfeltá-
rást /sztrahovogyonyie/: ez nem különleges tudomány, hanem a földrajzi szin-
tézis szférája - a természet, népesség és gazdaság leírása államhatárokon,
közigazgatási határokon és történelmi-földrajzi határokon belül. A feladata
a természet, népesség és gazdaság közötti kapcsolatok megállapítása,
ezeknek a kapcsolatoknak tudományos magyarázata alapján komplex földrajzi
jellemzések megadása.

A szovjet geográfusok egy része úgy véli, hogy a területfel-
tárásnak két ága van, természeti földrajzi és gazdasági földrajzi terület-
feltárás. De mi is az a természeti földrajzi területfeltárás? Lényegében re-
gionális természeti földrajz, a különbség a kettő között csak abban van,
hogy az utóbbi a természeti földrajzi tájakat /landschaftokat/ természetes
határaik között vizsgálja, a területfeltárás pedig a földfelszín bármely
darabját választhatja nem természetes határok között. És mi a gazdasági
földrajzi területfeltárás? Ugyanaz, mint a regionális gazdasági földrajz,
közigazgatási határok között tárgyalva. KALESZNYIK szerint területfeltárás-
sal foglalkozni annyit jelent, mint az ismeretek szintézisével foglalkozni,
még hozzá olyan ismeretek szintézisével foglalkozni, melyet a különböző
földrajzi tudományok értek el, egyesíteni ezeknek a tudományoknak elért
eredményeit, ami nem jelenti maguknak a tudományoknak összeolvasztását.

A területfeltárásban adott jellemzés egységes kell hogy
legyen abban az értelemben, hogy mind a természeti viszonyokat, mind a gaz-
dálkodást be kell, hogy mutassa az adott területen, a természetet úgy, hogy
figyelenbe veszi mindazt a változtatást, melyet az ember hajtott végre a
természetben, de tudatában annak, hogy a természeti környezet a természet
törvényei szerint fejlődik, a népességet és gazdasági tevékenységet pedig
a természeti viszonyok hatásának figyelenbevételével, de tudatában annak,
hogy ez a tevékenység társadalmi tényezők hatásával magyarázható, olyan
tényezőkkel, melyek különböznek a természeti tényezők hatásaitól. Csak ily-
módon lehet elképzeltést adni az adott terület sajátosságairól és arról a

kölcsönhatásról, mely az adott területen élő emberi társadalom és a földrajzi környezete között fennáll.

Az ilyen területfeltáró monográfia készítése tudományos munka, igen nagy földrajzi tudást igényel, de nem követeli meg, hogy a szerző specialistája legyen mindegyik földrajzi tudománynak külön-külön. Lehetőség az is, hogy több szerző készít együttesen ilyen munkát, de a bevezetést és a végkövetkeztetéseket ilyenkor közös megbeszélés alapján közösen kell megírni. Ezeknél a munkáknál egyik legnehezebb feladat az anyag megválogatása, hiszen az összes rendelkezésre álló anyagot nem lehet felhasználni, az megmarad a speciális tudomány kizárólagos eredményének, kiesik a területfeltárás köréből. Ha már mindenképpen fel akarjuk osztani a területfeltárást, akkor KALESZNYIKnak az a véleménye, hogy maradjunk BARANSZKIJ osztályozásánál, mely a területfeltárást általános földrajzi és kézikönyvi jellegűre osztotta. A területfeltárás nem az egyetlen lehetséges formája a földrajzi szintézisnek, de tradicionális formája és ezért KALESZNYIK véleménye szerint bizonyos korszerűsítés után a legjobban felhasználható erre a célra.

X X X

X/
Az orosz "sztránovegyenyie" szónak mindaddig nincs magyar megfelelője. Szó szerinti fordítása "területtan" lenne, de ez nem fejezi ki a szó által takart fogalom tartalmát. Egyes magyar geográfusok "regionális földrajz"-nak fordítják, ez azért helytelen, mert ezt a kifejezést más értelemben már használjuk és a burzsoá földrajz is használja, még hozzá antimarxista "egységes" földrajzi irányzatának elnevezésére. Az egyesek által javasolt "országisme" sem elfogadható, mert a "sztráná" szónak oroszul nem csak "ország" jelentése van, hanem a "terület" értelmében is használják /pl. "gornaja sztrna" = hegyes terület, hegyes vidék/ s a "sztránovegyenyie" szóban éppen ez az értelme, mert nem csak országok, de más területek földrajzi jellemzését is jelenti. Nem megfelelő a tradicionális "leiró földrajz" kifejezés sem, mert egyrészt a "sztránovegyenyie" tulmegy a pusztá leírásán, de ha a tradíció kedvéért ettől el is tekintünk, nálunk a leiró földrajz elsősorban a külföldi országok földrajzi ismertetését jelenti, a "sztránovegyenyie" pedig elsősorban a saját ország közigazgatási területeinek vagy történelmi elnevezésű területeinek /tehát nem természetföldrajzi tájaknak vagy gazdasági körzeteknek/ természeti és gazdasági földrajzi szintetikus jellemzését adja. Pontos meghatározását lásd jelen ismertetés VIII. pontjában. Az ilyen fogalmat takaró "sztránovegyenyie" szóra új kifejezést kell találnunk. Legmegfelelőbbeknek látszanak a "területi földrajzi szintézis", "földrajzi területjellemezés", "földrajzi területfeltárás" kifejezések. Jelen számunkban utóbbit használjuk, mert ez fejezi ki leginkább a fogalmat, mivel a "sztránovegyenyie" tulmegy a pusztá jellemzésén, a "területi földrajzi szintézis" pedig túl hosszú és bonyolult a használata. A jövő majd eldönti melyik honosodik meg a 3 kifejezés közül. - P.E.

Ugyanosa módszertani vonatkozású V.V. KISZT/NOVNAK az "Izv. AN" 1965. 3. számában megjelent munkája "A rayon specializációjának és komplexitásának mutatóiról".

A rayon specializációjának mutatóiról mindmáig nem alakult ki azonos nézet. V. SZ. NYEMCSIKOV kadémius az árutermelés fokában véli azt megtalálni. JA. G. FEJGIN azt emeli ki, hogy a specializációt mindenekelőtt, mint folyamatot kell tekinteni, amely közvetlenül az anyagi szférából származik. P. M. ALAMPIEV úgy véli, hogy a specializációt több mutató együttese fejezi ki, olyan mutatók, melyek a rayon helyét a termelés és kiszállított árumennyiség alapján meghatározzák az országban, valamint az adott ágazat helyét a körzet gazdaságában.

A társadalmi munkamegosztás jelenségénél fő helyet a gazdasági kapcsolatok, a gazdasági csere foglalják el és a termelési oldal, mint a gazdaság elmosódik. Azonban a marxizmusnak általános tézise a termelés elsődlegeséről az anyagi javak újratermelésében a társadalmi munkamegosztás a legfontosabb megjelenési formája, mely a lényeg, a termelést tükrözi. Az egyes körzetek termelési feltételei különbözőek, ezt bizonyítja az is, hogy az önköltség milyen nagy különbségeket mutat területi megoszlásban. A körzet specializációja elsősorban a területi munkamegosztásban végzett alapvető termelési tevékenységben jut kifejezésre. A körzeti specializációt vizsgálva feltétlenül meg kell állapítani mely körzetekben és miért éppen ott helyezkedik el az adott ágazat termelése és miért kell ott elhelyezkednie, milyen ágazatok és miért összpontosulnak és miért kell összpontosulniuk éppen az adott körzetben. A területi specializáció lényegéből fakad, hogy fő mutatóinak azoknak kell lenniük, melyek a körzet ágazatainak szerepét az ország /vagy a vizsgált egység/ egészében mutatják be. Ez határozza meg egyúttal az adott ágazat körzetek közötti jelentőségét is.

A specializációt jelentő ágazatokhoz azokat is hozzá kell számítani, melyek termékei közvetlenül nem kerülnek kiszállításra az adott körzetből, de termelésük mértéke országos vagy körzeti viszonylatban igen nagy, önköltségük igen alacsony és minőségi terméket adnak. Pl. sok körzet esetében a szén, elektromos energia, érc, melyeket legcélszerűbb termelési helyükön felhasználni.

Az ágazati specializáció mutatói termelési mutatók, melyek kiegészítésére a termelési kooperáció speciális mutatóit használjuk.

A területi munkamegosztás tanulmányozásánál módszertani kérdést jelent a körzeti specializáció színvonalának és hatásfokának /effektivitásának/ mennyiségi kifejezése. Általában elfogadott ismérvek hiányában nem lehet pontosan megállapítani, hogy ezt vagy azt az ágazatot a specializációhoz vagy a helyi termeléshez kell-e számítani. Kétségtelen, hogy országos specializációt jelentő ágazatoknak magas részarányuknak kell lenniük az országos termelésben, valamint a körzet termelési strukturájában is. De csupán ezeknek a mutatóknak az alapján nem lehet teljes bizonyossággal megállapítani a körzet specializációját. Szubjektív megítélés tárgya, hogy hol a határ a "magas" és "alacsony" mutatók között.

A körzetek mutatóinak az országgal való összehasonlításához /mely nélkül a területi munkamegosztás színvonalát és hatásfokát sem lehet megállapítani/ célszerű az index-módszert alkalmazni, vagyis szembemérni az adott ágazat arányát a körzet egész ipari termelésében az azonos ágazat arányával az ország egész ipari termelésében. A természetes mu-

tatók mellett használatosak a szintetikus mutatók /bruttó termelés, munkás létszám, állóalapok értéke/, de a szerző úgy véli legjobb a pénzbeni érték kifejezése. Az értékmutatónál sokkal jobban, mint bármely más mutatónál megmutatkozik a gazdasági kapcsolatok lényege. Bár ismeretesek ennek a mutatónak hiányosságai, mégis mindmáig az ipari termelés fő mutatója. Legjobb lenne, ha a bruttó termelést népgazdasági módszerrel számítanánk, tehát halmozott termelés nélkül, de arról sem szabad megfeledkezni, hogy a halmozott érték is igen érdekes megfigyelésekre ad alkalmat.

A szerző véleménye szerint a körzet specializációja fokának megállapítására a két alapvető mutató egyikét lehet használni,

C_{y1} - az adott ágazat körzeti termelésének aránya az adott ágazat országos termeléséhez viszonyítva, a körzet összipari termelésének arányával az ország összipari termelésében,

C_{y2} - az adott ágazat termelésének aránya a körzet egész ipari termelésében összehasonlítva az ágazat országos termelésének arányával az ország összipari termelésében.

Mint hogy $C_{y1} = C_{y2}$, ami az alábbi levezetéssel bizonyítható:

$$C_{y1} = \frac{\text{a körzet ágazati termelése}}{\text{az ágazat országos termelése}} \cdot \frac{\text{a körzet összipari term.}}{\text{az ország összipari term.}}$$

$$= \frac{\text{az ágazati körzet termelése}}{\text{a körzet összipari termelése}} \cdot \frac{\text{az ágazat orsz. termelése}}{\text{az ország összipari term.}} = C_{y2}$$

azok az ágazatok melyeknél $C_{y1} = C_{y2}$ indexe nagyobb 1-nél elvileg a specializációt jelentő ágazatok közé sorolandók. Ezeknél az ágazatoknál vagy a termék önköltsége alacsony a körzetben, vagy országosan hiány van belőlük.

S bár igaz, hogy a specializáció fokának kiszámítása az állóalapok alapján elvileg kevésbé helyes, mint a bruttó termelés alapján, az eredmény az első esetben gyakran pontosabb. A nem termelő ágazatokban /szolgáltatások/ való specializáció mutatja a körzet aránya az országos mutatóban az ezen ágazatokban foglalkoztatottak és az össznépeség alapján.

A C_{y1} vagy C_{y2} különböző index nagyságai alapján ki lehet jelölni a specializációt jelentő ágazatokat, természetesen a csoportosítás /határértékek/ megállapítása feltételes jelentőségű. Pl. elsőrendű specializációnak vehetjük azokat az ágazatokat, melyek indexe meghaladja a 2-öt, másodrendűeknek, melyek indexe 1,5 és 2 között van, harmadrendűeknek, melyek indexe az 1-et meghaladja, de nem több 1,5-nél. Figyelembe kell venni, hogy a specializációt jelentő ágazatok köre a statisztikában és a tervezésben használatos ágazati nomenklaturától függ. Minél részletesebb nomenklaturát használunk, annál részletesebben lehet bemutatni a specializációt.

Ezzel az index-módszerrel, analogikusan, ki lehet jelölni a mezőgazdasági specializációt, vagy a körzet népgazdasági specializációját /ipari, ipari-agrár, agrár-ipari stb./. Használható a nagykörzetek országos specializációja kijelölésére /mint a példában/, de bármely fokú körzeteknek a nála magasabbfokú egységekben való specializációjának kijelölésére is, a megfelelő területi adatok behelyettesítésével.

A szerző megállapítja, hogy az eddigi számítások eredményei azt mutatják, hogy ha összehasonlítjuk a bruttó termelés alapján kapott indexeket a foglalkoztatottak számaránya alapján számítottakkal, úgy a specializációként kijelölhető ágazatok 70%-a egybeesik, de elég jelentős

azoknak az ágazatoknak köre, mely a foglalkoztatottak száma alapján kapott indexeknél kinarad a specializációt jelentő ágazatok közül.

Igaz, hogy a körzeti specializációja és területi koncentráció szoros kapcsolatban állanak egymással, értékeik azonban nem azonosak. Mindkét esetben a körzet és ország viszonyáról van szó, de a specializáció esetében a termelés sajátosságai alapján, a koncentráció esetében pedig a termelés mértéke alapján. A gazdasági körzet nem egy hanem néhány ágazatra specializálódik. A specializáció összességének foka függ mind az egyes specializációt jelentő ágazatok részarányától a körzet össztermelésében, mind pedig az egyes ágazatok arányától ugyanannak az ágazatok országos termelésében. Indexe: ΣC_1

Természetesen a specializáció foka még nem ad módot annak megállapítására, hogy ez a specializáció ésszerű-e. Megkapozott végkövetés-kezdetéseket és javaslatokat csak a specializáció hatásfok-mutatói összehasonlítása alapján lehet tenni.

A termelési komplexus országos szerepét leghelyesebben nem a kapcsolt ágazatok bruttó értéktermelése, hanem az mutatja, hogy milyen mértékű az egyik ágazatban termelt termék másik ágazatban való felhasználása és az így kapott értékek összehasonlítása más hasonló specializációjú szovjet termelési komplexusok értékeivel. Ezekhez a számításokhoz az ágazat-közi mérleg adatait lehet felhasználni /az anyagfelhasználásokat itt az amortizáció és kivitel nélkül kell használni/. A körzeti termelési részkomplexusa /pl. mezőgazdaság - élelmiszeripar/ fejlettségének indexét megkapjuk, ha a rész-komplexus anyagi ráfordításainak arányát összevetjük a hasonló országos adott rész-komplexust a specializációhoz tartozónak lehet tekinteni.

Az ágazatok egymástól való függőségének fokát és kölcsönkapcsolataikat a körzeti termelési komplexusában az ágazatközi mérleg egyenes ráfordításainak normái alapján a statisztikában használatos korrelációs együtthatókkal lehet mennyiségileg kimutatni. Minél közelebb van ez az együttható az 1-hez, annál szorosabb a kapcsolat az egyes ágazatok között. Az egyes körzetek együtthatóinak összevetése az országos középértékkel adja a körzeten belüli termelési kapcsolatok fejlettségének indexét.

A körzeti specializáció hatásfokának összehasonlító értéklésére az általánosított mutatókat szintén célszerű területi indexek formájában megadni. A körzeti specializáció hatásfokának indexe megmutatja, hogy a körzetben az egységnyi termelésre átlagosan kányszorosa kisebb vagy nagyobb a ráfordítás, mint az ország átlagában. Ezek a mutatók két egymással azonos értékű index alakjában munkálhatók ki,

C_{e1} = egységnyi termékre jutó átlagos termelési költség a körzetben viszonyítva ugyanennek országos mutatójához

C_{e2} = az adott termékre a körzetben fordított termelési költségek aránya az adott termékre országosan fordított költségekben viszonyítva az adott termék körzeti termelésének arányához az adott termék országos termelésében. Az indexet ki lehet számítani nem csak a termelési költség, hanem az összköltség alapján is /fordított arányosság/, valamint a jövedelfordított arányosság esetében az index 1-nél kisebb és egyenes arányosság /mezőség és munkatermelékenység alapján is /egyes arányosság/. Elvileg, ha esetében 1-nél nagyobb, úgy az ágazatot a hatásfok szempontjából a specializációhoz tartozónak kell tekinteni.

A hatások és a körzeti specializáció mutatói között meghatározott mennyiségi kölcsönviszony van. Ez a $C_0 = \frac{C}{C_y}$ képlettel fejezhető le,

ahol a C/a hatások és specializáció foka kölcsönviszonyának indexe/ egyelő az adott ágazat körzeti termelési költségeinek aránya az adott ágazat országos termelési költségeiben viszonyítva a körzet körzetek közötti kapcsolatainak arányához az ország egész termelésében. Peltétlenül figyelni kell venni az értékelésnél, hogy az olcsó árut termelő körzet /vagy körzetek/ országos arányának növekedésével és a drágán termelő körzetek arányának csökkenésével a C_0 index országos mutatója csökken és az adott ágazatnál a körzeti mutató emelkedik, valamint azt, hogy a területi összehasonlítás az indexek alapján csak adott időpontra illetőleg variánsra lehetséges.

Az 1 rubel értékű áruja jutó termelési költség alapján ki lehet számítani a körzet egész termelésének súlyozott átlaggal számított hatások-indexét $= \sum C_0$. A számítás menete: C_0 = első ágazat költség-indexe szorozva ennek az ágazatnak részarányával az összes termelési költségekben + második ágazat költség-indexe szorozva ugyanennek az ágazatnak részarányával az összes termelési költségekben + harmadik ágazat stb. Ez a módszer lehetővé teszi a körzetek egymásközötti összehasonlítását és annak megállapítását, hogy az egyes tényezők változása milyen hatással van a körzet termelési komplexusának hatásfokára.

A gazdaságföldrajzi rayonizálás kérdéseivel foglalkozik B.N.SZEMEVSZKIJ professzor és kubai kollégáinak közös cikke a "IZV. AN" 3. számában. A cikket a külföldi témákkal foglalkozó munkák között ismertetjük, itt csak felhívjuk a gazdaságföldrajzi rayonizálás kérdéseivel foglalkozó kollegák figyelmét arra, hogy érdekes és magyarországi viszonyokra is jellemző megállapításokat tartalmaz.

X X X

A II. negyedév folyóiratcikkei közül három i p a r f ö l d r a j z i tematikájú. A "Vesznyik MŰ" 1965. 3. számában jelent meg JU.G.SZAUSKIN és A.SZ.SÁPOSNYIKOV közös munkája "A Középső-volgavidék ipari góca i" címmel. A szerzők megállapítják, hogy a szovjetunió népgazdasági tervezésében, különösen az ipar racionális elhelyezésénél, mind nagyobb jelentőségre tesznek szert az ipari gócek. A mai fejlettség megkívánja, hogy az ipari üzemeket agglomeráció-szerűen helyezték el, a termelőerők mai területi szervezése megköveteli, hogy a gazdasági körzetek iparosítása ilyen ipari gócek kijelölésével történjen.

A szerzők ebből a szempontból vették vizsgálat alá a Középső-volgavidéket s ott 13 ipari gócot találtak. Összterületük a Középső-volgavidék egész területének csupán 17,8%-át foglalja el, de itt összpontosul a bruttó ipari termelésnek, az ipar termelési állóalapjának és az iparban foglalkoztatottaknak 9/10 része. Mindez az ipar nagyfokú koncentráltságáról tanuskodik. Mint a szerzők írják, munkájuk fő célja az egyes ipari gócek összehasonlítása abból a célból, hogy megállapítsák milyen tartalommal rendelkezésre a továbbfejlesztéshez a már kialakult ipari struktúrán belül, illetőleg milyen új ipari üzemek helyezhetők el a már meglévő ipari gócekben. A 13 ipari góc elsősorban régiekre és újakra osztható. Igen fontos nyolcvan kérdés jelent pl. az olyan régi iparvidék tulfejlődésének megakadályozása.

dályozása, mint mondjuk a Kárpátok. Minthogy a létrejött ipari agglomeráció sajátosságos "szervezet", megvannak fejlődésének objektív törvényei is és növekedését megállítani nem lehet, csupán szabályozni lehet azt a fejlődést a tények ismeretében, kombinációját egy átépítés, hogy maximálisan kifejlődhessenek az egyes ip. ágazatok egymásközötti kapcsolatai, fejlődjenek az ipari komplexitása és növekedjen a munka termelékenysége anélkül, hogy külső munkaerőfelzárkózásra kényszerülne.

Minthogy bennünket nem annyira a Középső-volgavidék konkrét viszonyai érdekelnek, mint amennyire az a módszer, mellyel a szerzők analízisüket végezték, eltekintünk a tanulmány tényanyagának ismertetésétől a csupán az alkalmazott módszert mutatjuk be.

Az ipari góccok összehasonlítását különböző szempontok alapján végezték el a szerzők. Nelső mutatóként az egyes góccok súlyát vizsgálták a Középső-volgavidék egészében a bruttó ipari termelés, az ipari foglalkoztatottak száma és a termelési állóalapot adó ipari termelés, az ipari foglalkoztatottak arányszám egymásközötti viszonyait figyelembe véve csoportosították és analíziselték az ipari góccokat. Kimutatták, hogy a 13 ipari góc közül a 7 régiek magas bruttó termelési érték és a foglalkoztatottak magas aránya az állóalapot igen magas aránya mellett a termelési érték és a foglalkoztatottak aránya alacsonyabb.

Az ipari góccok típusmegállapításánál nélkülözhetetlen annak analízise, hogy milyen nyersanyag- és fűtőanyag bázison folyik a termelés és a megtermelt termék hol kerül felhasználásra. Ezért kidolgozták a szerzők az ipari góccok "belső és külső termelési-gazdasági kapcsolatait bemutató táblázat"-okat, melynek egyik oldalát a nyersanyag és fűtőanyag felhasználás foglalja el oly módon, hogy ipari gócként a felhasznált mennyiséget /összeszámított egységekre átszámítva/ osztották százalékosan a következő részekre: az ipari góc területéről származik; abból a közigazgatási egységből, amelyben az ipari góc elhelyezkedik; a Középső-volgavidék más közigazgatási egységből származik; az ország más gazdasági körzetéből származik. A táblázat másik oldalán a késztermékek felhasználási helye szerint gócon belül kerül felhasználásra; abban a közigazgatási egységben kerül felhasználásra, amelyben az ipari góc elhelyezkedik; a Középső-volgavidék más közigazgatási egységében kerül felhasználásra; más gazdasági körzetekben használják fel vagy exportálják az országból.

Harmadik összehasonlítási alapot a szerzők a munkaerőkihasználás fokát és villamosenergiával való ellátottságukat vették. A munkaerő viszonyított arányával, az iparban foglalkoztatottaknak az összlakossághoz ipari dolgozóra jutó felhasznált elektromos árammennyiséggel mérik. Ezt kiértékelve vizsgálták a loco rubel állóalapot jutó bruttó ipari termelés ezek plusz-minusz eltéréseit a 13 ipari góc hasonló mutatóinak középértékétől. Meg kell jegyezni, hogy a mennyiségi mutatók analízisének az általános gazdasági ismeretek és a helyi ismeretek nélkülözhetetlenek, mert sok esetet tükrözne, ha a mutatók nem vennék figyelembe az egy-egy viszony szám mögött rejtőző okokat is.

Az ilyen módszerrel lefolytatott vizsgálat alapján a szerzők a Középső-volgavidék ipari gócait több altípusra osztó két fő típusba sorolták. Ezek:

1. viszonylag régi ipari gócek, melyek főként távolról szállított nyersanyaggal dolgoznak és termékeik 40-70%-át kiszállítják a Középső-volgavidékről. Lakosságuk részvételle az ipari termelésben magas, de a termelés villamosítotttsági foka aránylag alacsony. Ezen belül megkülönböztethető;

a/ a nehézipar különböző iparágainak kombinációja a gépgyártás vezető szerepével;

b/ ugyanaz a típus, de fejlettek a többi feldolgozó ágazatok is;

c/ bányászati gócek

2. Új ipari gócek, melyek elsősorban a helyi nyersanyag felhasználására épültek és termékeiknek csak 20-50%-át szállítják ki a Középső-volgavidékről. Lakosságuknak nem nagy, vagy kifejezetten kis százaléka dolgozik az iparban, de az ipari termelés erősen villamosított. Ezen belül megkülönböztethető;

a/ az iparágak között az olajbányászaté a vezető szerep;

b/ a nehézipar feldolgozó ágazataié a vezető szerep;

c/ ipara vegyes összetételű.

A továbbiakban a szerzők minden altípusnál megkülönböztetnek nagy, közepes és kis ipari gócekat.

SZAUSKIN és SÁPOSNYIKOV cikkükben a konkrét tényanyag analízisével azt bizonyítják, hogy az ilyen módszerrel végzett vizsgálat lehetőséget ad az ipari gócek perspektivikus fejlesztési irányainak kimunkálásához és annak kimutatásához, hogy az adott körzeten belül hol szükséges további ipari gócek létrehozása.

M. SZ. BURJANOVSKIJ az "Izv. AN" 1965. 3. számában Kazahsztán roppant ásványkincs-gazdagságának hasznosítására tesz földrajzi tényekkel alátámasztott javaslatot. Cikkének címe: "Balhas-ili és egy hatalmas ipari komplexus szervezésének lehetősége a Balhas-meliéken". Javaslatahoz gazdasági számításokat is végzett, de hangsúlyozza, hogy javaslata, csupán egyik variánsa a lehetséges változatoknak, a többi variánst tervezőszervek számításai alapján kell elfoglgozni és a gazdasági irányítószervek feladata, hogy minden szempont figyelembevételével a népgazdaságilag legoptimálisabbat válassza ki közülük megvalósításra.

Kazahsztán ásványkincskihasználásának fő akadályja az édesvízhiány. Minthogy Kazahsztán vasérckészleteit tekintve Ukrajna, a Központi Körzet és az Urali körzet után a negyedik helyet foglalja el a szovjetunióban, ezt a lehetőséget kell egy kohászati-fémfeldolgozó komplex termelési ciklussal úgy kihasználni, hogy ez az új nehézipari bázis legyen az acéláruban mindinkább hiányt szenvedő Kazahsztán és Közép-Ázsia fő ellátója. Adatokkal szolgál a kazahsztáni Liszakovszki vasérclelőhely készletére és kitermelhetőségére vonatkozólag mind mennyiségben, mind önköltség vonatkozásában. Hasonlóan értékei a karagandai szénét is.

Ezután számbavesszi a kazahsztáni felszíni vízfolyásokat, megállapítja, hogy a négy fő folyó közül az Irtis Kazahsztán keleti határára folyik, messze a középső- és észak-kazahsztáni nyersanyaglelőhelyektől, a Szir-darja Dél-Kazahsztán folyója, melynek vizére egyébként is szükség van a sivatag öntözéséhez, az Iral folyó Nyugat-Kazahsztánon folyik át és a mellette elhelyezkedő nagyvárosok /Magnitogorszk, Orszk, Orenburg, Uralszk és Gurjev/ már ma is annyi vizet használnak, hogy ezt is nehéz ellátni. Egyedül az Ili az, mely aránylag bővizű s bár távol folyik a területtől, torkolata a nem távoli Balhas tóban van. Torkolatánál hatalmas deltát képez, ahol vize jelentős részét elterjesztja. Ezt nádgazdaság fenntartására és pézsmapocok tenyésztésre veszik igénybe, ami nem éppen kifizetődő ott, ahol az édesvíz kincsét ér.

A szerző tervét az Ili vizére és a Balhas nyugati medencéjének hasznosítására építi. Több adatot eredményeinek felhasználásával igyekszik bizonyítani, hogy a Balhas nyugati medencéjét, melyet csak szűk folyosó köt össze a keleti medencével, ha mesterségesen elzárjuk, az Ili vize kiédelemlentene a nyersanyaglelőhelyektől aránylag nem nagy távolságban. És mint-célszerű lenne a nyersanyagkészlet fokozottabb kihasználására a Balhas mellett felépíteni azt a nehézipari kombinátot, melyet a lisszakovszki vasércre és a karagandai szénre terveztek s melynek telephelye körül még folyik a emelkednének, a készáru szállítás költségei jelentősen csökkennének és össznépgazdasági tekintetben a telephely kiválasztás haszonnal járna. Ezen felül más előnyei is lennének a nehézipari bázis itteni telephely kijelölésénél, közel Közép-Ázsiához, ott ahol ma a nagy kiterjedésű Kazahsztán köllisszakovszki vasérc foszfortartalma, ami az új technológiai eljárás mellett nem hátrány, hanem előny, a foszfor ugyanis kinyerhető, műtrágyagyártás jöbeton-lemezt is lehetne termelni, mely Közép-Ázsia öntözőcsatornáinak falate hatalmas, a víz nem állná útját más, kapcsolatos iparágak kifejlesztésének sem s lehetővé tenné azt is, hogy a gyárat és üzemek mellett kialakuló új településeket zöld védőövvel vehessék körül a szél és homokviharak ellen. A víz az öntözést is lehetővé tenné és így az új települések lakosságát könnyűszerrel lehetne ellátni zöldfőzelékkel, gyümölcsösökkel, tejtermékekkel.

Mint ahogy Kazahsztán sivatagaiban az édesvíz a legnagyobb gazdagság forrása, a szerző meggyőződése, hogy kár azt elpocsékolni. Kapcsagai vízierőmű és a hozzátartozó víztároló céljaira is. Az Ili vizét ugyanis felhasználják kínai területen is öntözésre. A szerző számításai szövetett vízierőmű helyett a szerző azt javasolja, hogy a bucharai gázra alapozott erőművet építsenek fel az azerbajdzsáni Ali-Bajramlinszki Erőmű Ili vizének öntözésre való felhasználását is csak olyan mértékben szabad megengedni /legalább is szovjet területen/, amíg az nem jelent veszélyt a Balhas vize elsősodása szempontjából.

A szerző megemlíti, hogy vannak javaslatok az Ili vizének csővezetéken át Közép-Kazahsztánba való eljuttatására is. Hogy a

Balhas nyugati medencéjének kell Közép-Kazahsztán víztárolójává lenni, vagy az Ili vizét kell Közép-Kazahsztánba vezetni, csak nagyon pontos számítások alapján lehet majd eldönteni, ezeket a számításokat azonban csak több központi intézmény együttesen képes elvégezni.

BURJANOVSZKIJ cikke igen jó példáját adja annak, hogy miként képes egy kutató különböző specializációjú szakemberek részletes szakkutatásainak eredményeit felhasználni úgy, hogy azokat saját kutatásával kiegészítve szintézissé forrassa össze és a népgazdaság számára sokoldaluan alátámasztott, földrajzi téyeken alapuló javaslatot tegyen annak igénye nélkül, hogy az ő javaslata az egyodüli helyes javaslat.

Ugyancsak iparföldrajzi vonatkozása M.K.ZVEREVnek a külföldi tematikájú cikkek sorában ismertetendő "Az NDK szászországi közle-
gazgatási körzetei ipari strukturájának fő jellegzetességei" c. munkája is.

X X X

Az 1965 év II. negyedévi folyóiratanyagának 4 cikke tárgyal a mezőgazdasági földrajz tárgykörébe tartozó témákat, ezek egyike sem olyan vonatkozású, ami közelebbről érdekelné olvasóinkat. A "Vesztnyik LU" 1965. 2. számában L.G.CSERTOV a szovjetunió európai tajgavidékének mezőgazdasági fejlesztési problémáit vizsgálja igen nagy tényanyagra támaszkodva "Az Észak-Nyugat tajga-körzetei mezőgazdasági fejlesztése mai problémáinak földrajzi aspektusai" címmel. --- Ugyanebben a számban jelent meg N.M.KOVJAZIN cikke a tajgavidék és az északsarki állomások közlekedésében, hus- és szörmeellátásában, valamint a vadtlaplálásban oly nagy szerepet játszó rénszarvas tenyésztésének fejlesztési javaslatiáról a Nyenyec nemzetiségi körletben, ahol ma is ez a mezőgazdaság fő ágazata /a Távolszárvas állományának 8%-a található a Nyenyec nemzetiségi körletben/. Cikkének címe: "A szarvasenyésztés fejlesztésének néhány problémája a Nyenyec nemzetiségi körletben". --- Mezőgazdasági témával kapcsolatos V.G.KRJUCSKOVNAK a "Vesztnyik NU" 1965. 3. számában megjelent kisebb közleménye "A földhasznosítás tanulmányozásának és középleptéki térképezésének kérdései", melyben a szerző kifejti, hogy a földhasznosítás térképezési módszerei a nagyléptéki térképek vonatkozásában már teljesen kidolgozottak, nem lehet ugyanezt mondani a tudományos kutatás és a gyakorlat számára ugyancsak szükséges középleptéki térképezésre vonatkozólag. Holott éppen ezeknek a térképeknek van legnagyobb jelentőségük a földművelés különböző rendszereit, az állattenyésztés különböző módjai földrajzi elterjedésének megállapításánál, ami nélkülözhetetlen mind a természeti, mind a gazdasági rayonizálásnál, mind pedig a földkataszter szerkesztésénél. A földhasznosítási módoknak és a területszervezés típusainak /ez utóbbi A.N.RAKITNYIKOV terminus technikusa/ osztályozása eddig még csak Közép-Ázsiára és a Volga-Ahtubini területre készült el. A szerző jelen munkájában ismerteti a Kazahsztán száraz-sztyepp és sivatagi-sztyepp zónájára vonatkozó általa kidolgozott klasszifikációt. --- A folyóiratnak ugyanebben a számban K.I.IVANOV a szovjet mezőgazdasági földrajz egyik értékes történeti dokumentumát ismerteti és értékeli. Ez a dokumentum az 1919 január 28-29-én tartott mezőgazdasági rayonizációs tudományos értekezlet anyaga. Az értekezletet az RSZFSZR Földművelésügyi Népbiztosság hívta össze s 31 résztvevője közül az

értekezlet vezetője /D.N. ANUCSIN, a Moszkvai Egyetem földrajzi tanszékének tanszékvezető professzora/ és további 8 tudós volt geográfus. A történeti feldolgozás célja, hogy bemutassa, a szovjet mezőgazdasági földrajz létrejötté óta a körzeti szemlélet útját halad s tudományos eredményeivel mindenkor közvetlenül a gyakorlati feladatok végrehajtását támogatja.

X I X

A szovjet földrajzi folyóiratok 1965. II. negyedévi anyagában szép számmal szerepelnek külföldi országok földrajzi problémáival foglalkozó munkák.

A Kubai Tudományos Akadémia Földrajzi és Geológiai Intézete és a Havannai Egyetem Földrajzi Iskolája, melynek vezetője B.N. SZEMEVSZKIJ szovjet professzor, kidolgozták Kuba gazdasági rayonizálásának előzetes tervezetét /"Kuba gazdasági rayonizálása tervezetének előzetes sémája" az "Izv. AN" 1965. 3. számában/. A tervezet bevezetője nagyon világosan foglalja össze a gazdasági rayonizálás elméleti kérdéseit és ezek alkalmazását Kuba rayonizálásánál. Közöljük ennek néhány gondolatát, mert véleményünk szerint az azonos viszonyok miatt igen sok esetben ezek Magyarország vonatkozásában is érvényesek. A tudós kollektíva kifejti, hogy a gazdasági rayonizálás nem oldható meg rövid határidőn belül, azonban a szocializmus építésének gyakorlata megköveteli, hogy a népgazdaság tervezése ne csak ágazati vonalon, de körzeti bontásban is történjék és így elengedhetetlen legalább is a körzetek előzetes, ha csak időlegesen érvényes sémájának felállítása. A gazdasági körzeteknek különböző fokozatai, különböző nagyságrendjei léteznek, melyek mindegyike megfelel az állami tervezés meghatározott lépcsőjének. Ez annak a ténynek következménye, hogy mind a szocialista ország népgazdaságának tervezése, mind a gazdasági körzetek kialakulása azonos gazdasági törvény - a népgazdaság tervszerű arányos fejlesztésének törvénye - hatására történik. A legnagyobb fokú gazdasági körzet /a szovjetunióban az u.n. gazdasági nagykörzetek, mint pl. Uráli, Központi stb körzetek/ Kuba viszonylatában maga az ország egész területe. Ugyanis Kuba egészére nézve létezik egy olyan alapvető gazdasági problémakör, mely mint csomópont, maga köré sorakoztatja az összes többi problémákat és ez: a cukor termelésének problémája. A mezőgazdaság nem csak megtermeli a cukornádat, de a cukorgyártól takarmányt kap az állatok részére, műtrágyát és fűtőanyagot stb. A cukorgyár nem csak cukrot termel, de nyersanyagot szolgáltat egész sor iparág, elsősorban a vegyipari ágazatok részére. Még a cukortermeléstől látványosan olyan messzeeső ágazatok, mint a fémfeldolgozás és gépgyártás is beletartoznak ebbe a bonyolult termelési komplexusba. A cukortermelés szolgáltatába áll lényegében az egész közlekedés, mert a szállításban első helyet a cukornád és a megtermelt cukor foglalják el, ugyancsak a cukor a kivitel fő tárgya is. Azonban az országnak nem minden területe veszi ki egyformán a részét ennek a központi problémának megoldásában. Vannak pl. olyan körzetek, ahol a cukortermelés az állattenyésztéssel párosul, méghozzá úgy, hogy a vezető szerep az állattenyésztésé, tehát az állattenyésztés a fő rayonképző tényező, vagy olyan körzetek, ahol a bányászat a vezető szerep és a vasércbányászat köré csoportosul a termelési komplexus, olyanok, amelyeknek fő mezőgazdasági termékei a kávé, kakaó, dohány stb. s helyileg ezeké a vezetőszerep akkor is, ha maga a körzet részt is vesz a fő gazdasági probléma - a cukortermelés - megoldásában. Éppen ezek a helyi jellegű problémák alakítják ki a gazdasági körzeteket, Kuba viszonylatában a másodfokú gazdasági körzeteket, minthogy az elsőfokú körzet maga az ország egésze. Ezek a másodfokú körzetek azután további alkörzetekre oszlanak, melyek a másodfo-

ku körzetek specializált részei.

A kidolgozott előzetes rayontervezet elméleti alapja az melyet Lenin személyes részvételével a Szovjetunióban a szovjet hatalom első éveiben kidolgoztak s melyet később a szovjet gazdasági geográfusok továbbfejlesztettek és Kuba viszonyaira alkalmazva Fidel Castro fejtett ki. Ezek az elvek; 1. A körzetek objektív létezése, 2. A fejlődés perspektívájának figyelembevételé, 3. Az energetikai elv, 4. Minden körzet gazdaságának komplex fejlesztése, 5. Országos méretű specializáció, 6. A rayonok közötti területi munkamegosztás és a szoros kölcsönkapcsolatok maximális kifejtése, 7. Helyes rayonirozással az ország harcászati védelmének megerősítése.

Ezekből az elvekből Kubára nézve a következők vonhatók le; A gazdasági körzet objektív kategória. A társadalmi törvények megismerésére támaszkodva s az emberek érdekében felhasználva azokat a szocialista állannak lehetősége van arra, hogy erősítse azokat a tendenciákat és folyamatokat, melyek kedvezőek a társadalom fejlődésére, kedvező feltételeket teremtessen ezek objektív hatásainak megjelenésére és ugyanakkor megszüntesse vagy hátráltassa azokat a tendenciákat, melyek ellentétes irányban hatnak. Ezért nem csupán a rayonok kijelölése /feltérása/ a gazdasági rayonirozás célja, hanem a kialakulás folyamatának kívánatos irányát is fel kell tárni. Kuba gazdasági rayonirozásánál igen nagy jelentőségű a perspektíva tényezője, mely a gazdasági körzetek tervszerű fejlesztésének irányát, a területi munkamegosztás strukturális változásait és a gazdasági kapcsolatok változásait határozza meg. Mindez Kuba esetében igen fontos, minthogy nagy területeken az ipar gyengén fejlett, alacsony a területi munkamegosztás foka és a körzetti alakulás folyamata nem tűnik ki élesen. Az ilyen területeken a rayonná alakulás folyamatában aránylag kis szerepe van a nyersanyag és energiatermelésnek, olyan tényezőké a vezetőszeret, mint a munkaerő, talaj stb. Kubában még érvényben van a történelmileg kialakult közigazgatási beosztás, mely soha nem tükrözte az ország gazdasági sajátosságait. A közigazgatási egységek határai, még a járásoknak megfelelőké is, sok esetben metszik a gazdasági egységet képező területeket és ez a helyzet egyelőre a jövőben is megmarad. Maga a gazdasági rayonirozás munkája igen hosszú folyamat, csak a későbbi időben lehet tudományos megalapozottsággal konkrétan kijelölni a gazdasági körzetek pontos határait és ehhez igazítani a közigazgatási beosztást. Különös figyelmet kell fordítani arra, hogy minden körzetnek legyen meghatározott specializációja és ugyanakkor sokoldaluan fejlett gazdasági egységé váljék. Figyelmet kell fordítani a jelenlegi és perspektívikus közlekedési viszonyokra és arra, hogy mindegyik gazdasági körzetnek legyen olyan városi központja, mely a központi szervezési szerepkört betöltheti. Kuba egyik sajátossága, amit nem lehet figyelmen kívül hagyni, az áruforgalom "centrálisága"; az, hogy a kapcsolatok többsége a Központi Havannai körzet és a többi körzetek között jött létre. Még a tranzitszállítások is Havannán keresztül történnek. Havanna nagy vonzása megnehezíti a Havannai körzet és a többi körzetek közötti határok kijelölését. A megyei és járási központok egymásközötti kapcsolata gyengébb, mint Havannával való kapcsolatuk, ez ugyancsak az előbbi nehézséget fokozza.

Tudóskollektíva 6 másodfoku körzetre osztotta az ország területét, melyeket az előzetes rayonszema körzeteinek nevez. A cikk részletesen jellemzi ezeket a körzeteket, itt összefoglalásképpen csak főbb jellemzőiket közöljük;

1. Nyugati /Pinar-del-Rio/ körzet. Az ország területének 8,1%-át foglalja el, lakossága az ország összlakosságának 5,1%-a. Gazdasági központja Pinar-del-Rio. Az egyetlen körzet, mely nem termel cukornádat. Specializációja a mezőgazdaság, ezen belül az állattenyésztés, dohánytermelés, gyümölcsstermelés és zöldségtermelés. Itt teremnek a világ legjobb dohányfajtái. A körzet súlya a nemzeti jövedelemben csupán 3,6%.

2. Havanna-Matanzas Központi Körzet. Az ország területének 20,2%-át foglalja el, lakossága az ország összlakosságának 37,9%-a. Gazdasági központja Havanna. Az ország legfejlettebb és legnagyobb ipari körzete, itt helyezkedik el az ország ip. üzeminek 64%-a /46% magában Havannában/. Az egyetlen cukortermelésre is profilizált körzet, ahol az ipari termelésben nem a cukortermelés a vezetős szerep, habár az ország cukorgyárainak 27%-a található itt és cukortermelése az ország egész cukortermelésének 24,3%-át adja. Súlyja más iparágakban az üzemek száma alapján; kohászati és gépipar 90%, vegyipar 84%, építőanyagipar 80%, textilipar 91%, ruházati ipar 90%, dohányipar 75% stb. Mezőgazdaságban a cukornád és henna-fű termelése mellett az élelmiszernövények termeléséé és a tejelő állattenyésztésé a vezetős szerep. A nemzeti jövedelemhez 43,5%-kal járul hozzá.

3. Las-Villasi körzet. Az ország területének 14%-át foglalja el, lakossága az ország összlakosságának 16,3%-a. Jellemzője, hogy nincs olyan városa, mely egymaga töltene be a körzetképző centrum szerepét. Több egymással kooperáló és központi funkcióikban egymást kiegészítő városa van. Ipara mezőgazdasági termékeket dolgoz fel. Mezőgazdasági specializációja a cukornádtermelés és állattenyésztés. Mint az ország központi fekvésű körzete a fő utvonalak találkozó pontja, s így igen nagy a közlekedési szerepköre is. Hozzájárulása a nemzeti jövedelemhez 16,6%.

4. Camagueyi körzet. Területe az ország területének 21,7%-a, lakossága az ország összlakosságának 10,9%-a. Gazdasági központja Camaguey város. Specializációja a cukornádtermelés és állattenyésztés élelmiszeriparral kiegészítve. A nemzeti jövedelemhez 17%-kal járul hozzá.

5. Észak-Oriente körzete. Területe az ország területének 13,1%-át foglalja el, lakossága az ország összlakosságának 10,4%-a. Gazdasági központja Holguin város. A gazdasági-területi komplexus kialakulási folyamata itt még kezdeti stádiumban van és a cukortermelés-állattenyésztés kombinációja irányában halad. Erősen hurrikán-sújtotta vidék, meliorizációs munkálatok szükségesek fejlesztéséhez. A nemzeti jövedelemhez egyelőre csak 6,4%-kal járul hozzá.

6. Dél-Oriente körzete. Területe az ország területének 22,9%-át foglalja el, lakossága az ország összlakosságának 19,4%-a. Jól ki-fornálódott gazdasági körzet, egységes energetikai rendszerrel, jól kifejlődött gazdasági központtal /Santiago de Cuba/, komplex egymást kiegészítő gazdasági specializációval, melyen belül a cukortermelésé, kávétermelésé és állattenyésztésé a vezetős szerep, nehéziparában élesen kirajzolódik a bányászati-kohászati profil. A nemzeti jövedelemhez 12,9%-kal járul hozzá.

Az "Izv.VGO" 1965. 3. számában L.I. BONIFATJEVA "India keresőkoru városi népességének néhány sajátossága"-t vizsgálja, indiai statisztikák alapján. Megállapítja, hogy a fejlődő országok független nemzeti gazdaságának kialakulása szervesen kapcsolódik a városok növekedéséhez.

séhoz. Indiában a városi lakosság lassu ütemben növekszik; 1951-ben a városi lakosság az összlakosságnak 17,3%-a, 1961-ben 17,8%-a volt. Az 1961 évi népszámlálás keveset mond a városi keresőkorú lakosság sajátosságairól. Ezért a szerző analizéséhez az 1958 június - 1959 júniusi időszak reprezentatív felvételeit használja. Ez a felvétel 7587 család adatait tartalmazza, még hozzá olyan elosztásban, hogy ebbe minden indiai állam városai képviselve vannak. Megjegyzi, hogy az összesített középértékektől az egyes városok adatai alig térnek el, tehát az átlag egyuttal majdnem minden városra érvényes. A felvételnél az 1951 évi népszámlálás elvének megfelelően, városnak számítottak minden 5 ezer és ezen felüli lélekszámú települést. A reprezentatív felvétel adatait 1964-ben hozták nyilvánosságra.

A kereső és nem kereső népesség India városában

	az összlakosság s z á z a l é k á b a n	a férfiak lakosság	a nők lakosság
Önálló keresők	33,0	52,0	11,7
ebből: dolgozók vagy más módon jövedelemhez jutók	31,8	50,2	11,3
munkanélküliek /munkát keresők/	1,2	1,8	0,4
Nem önálló keresők	65,8	47,1	86,8
ebből: tanulók	19,2	22,5	15,5
segítő családtagok és háztartásbeliek	21,0	0,7	43,6
járadékosok és nyugdíjasok	0,8	0,9	0,7
munkaképtelenek	23,4	21,5	25,5
egyéb	1,4	1,5	1,3
Nincs adat	1,2	0,9	1,7

Tehát a városi lakosságnak csupán egyharmada kereső /az 1952-1954 évi adatok bizonyítják, hogy a városi lakosságban kevesebb a keresők aránya, mint a falusi lakosságban, 36,2% és 45,9%. 1961-ben a megfelelő mutatók: 33,5% és 45,0%/. Ennek sok oka van, ezek közül a legfontosabbak: A városban nagyobb a munka termelékenysége, mint a kisárutermelő és természetes falusi gazdaságokban. A városban egyrészt a nők kisebbségű szak-képzettsége miatt, másrészt a kasztrendszer vallási-társadalmi tilalma miatt /a nők házon kívül nem mutatkozhatnak, tehát nem is dolgozhatnak/ sokkal kisebb arányban hasznosítják a női munkaerőt. A nők alacsony önálló keresők aránya csökkenti a keresők arányát a városi összlakosságon belül is. A városi élet néhány sajátossága akadályokat gördít a fiatalok elhelyezkedése elő is. A városi keresők kormegoszlása:

16-17 éves korosztályból kereső	25,6%
18-21 " " "	41,5%
22-26 " " "	54,6%
27-36 " " "	63,8%
37-46 " " "	65,5%

Bár törvény tiltja a gyermekmunkát /14 éven alul/ az iparban a 15 éven aluli városi lakosság 3,7%-a végez önálló kereső munkát. A városi kereső lakosság 87,9%-a alfabetta vagy alig írástudó /a férfiaknál 86,3%, a nőknél 96,2%/. Igen alacsony a technikai képzettségük is. A városi kereső összlakosság 3,2%-nak van technikai képzettsége /férfiak közül 3,5%-nak, nők közül 1,6%-nak/. A képzetlen munkaerőfelesleg igen nagyarányú munkanélküliséget eredményez. A megfigyelések szerint a rejtett munkanélküliek /csökkentett munkaidőben dolgozók/ a foglalkoztatottaknak mintegy tízszerével emelik a kimutatott munkanélküliek számát.

A kereső városi népesség foglalkozás szerinti megoszlása

Á g a z a t	A foglalkoztatottak		
	össznépesség	férfiak	nők
	s z á z a l é k á b a n		
Földművelés, állattenyésztés, halászat, vadászat, erdőészet	16,6	14,4	27,4
Bányászat	0,6	0,4	1,1
Feldolgozóipar	29,5	29,1	32,2
ebből: élelmiszer és dohányipar	5,9	5,4	8,5
textilipar	11,0	9,7	17,2
ruházati ipar	1,6	1,7	1,6
bőr- és kőbútár- ipar	1,0	1,0	0,4
kohászat és fémfeldolgozás	1,8	2,1	0,2
gépgyártás	1,6	1,9	0,2
vegyipar	1,1	1,3	0,6
egyéb	5,5	6,0	3,6
Építőipar	2,9	3,0	2,6
Villamosáram-, gáz- és vízszolgáltatás	0,9	0,8	1,2
Kereskedelem	14,6	16,5	5,5
ebből: nagykereskedelem	2,5	2,9	0,4
kiskereskedelem	12,1	13,6	5,1
Szolgáltatások	24,0	23,8	25,6
ebből: társadalmi	13,0	13,7	9,5
egyéni	11,0	10,1	16,1
Egyéb ágazatok	2,9	2,9	3,2
összesen	100,0	100,0	100,0

Igen magas a nem-termelő ágazatok, a kereskedelem és szolgáltatások aránya. Az ipar a keresők nem kevesebb mint egyharmadát tudja csak foglalkoztatni, nem tudja felvenni a faluból felözönlő munkanélkülieket, akikkel a városi munkapiac állandóan növekszik.

Igen érdekes megfigyelésekre ad alkalmat a városi keresők osztálytagozódása is:

fizetésből élő munkások és alkalmazottak	53,9%
kisárutermelők	34,3%
segítő családtagok	10,5%
tókések	1,3%

A városi keresők szektorális megoszlása India városaiban

Társadalmi kategóriák	npgazdasági szektorok					össze- sen
	állam- munkás zoni%	tőkés kisü- zemi%	tőkés nagyü- zemi%	kisárú- terme- lő	nános adat	
béért dolgozók	34,4	32,9	20,9	11,4	0,3	100,0
tőkések	1,3	78,6	4,9	13,9	1,3	100,0
önálló kisárutermelők	-	-	-	100,0	-	100,0
segítő családtagok	-	2,7	0,5	96,1	0,7	100,0
Keresők összesen:	18,5	19,1	11,4	50,7	0,3	100,0

India egész gazdaságában összefonódik a kisárutermelő és kapitalista szektor. Megállapítható, hogy a tőkés szektor állandóan erősödik, erről tanuskodik a városi keresők nagy proletarizálódása is /a keresők több, mint fele fizetésből él/ s ezen belül az állami szektor fokozatos erősödése/ a legnagyobb városokban - Bombay, Calcutta, Delhi, Madras - a gazdaságok között elsődleges a tőkés gazdaságok száma; tőkés üzemekhez tartozik a kereső lakosság 76,3%-a, ebből dolgozó 73,3% és tőkés 3,0%; az önálló kisárutermelők a kereső lakosság 19,4%-a és segítő családtagjaik 4,3%-a, tehát a kisárutermelő szektor aránya kevesebb, mint 24%.

India további gazdasági fejlődése feltétlenül a városok növekedésével jár együtt. A fiatal államok nemzetgazdasága fejlesztésének egyik alapvető kérdése a városi munkaerő fokozottabb, racionálisabb felhasználása.

JU.A.KOLOSZOVA a "vesztnyik MU" 1965. 3. számának "Kisebb közlemények" rovatában saját magyarázataival és megjegyzésével el látva ismerteti az Egyesült Államok Munkastatisztikai Irodájának az USA 1975 és 2000 évekre számított munkaerőlétszámát /"A munkaerő számának, összetételének és megoszlásának prognózisai az USA-ban"/.

A külföldi tematikájú cikkek sorában M.K.ZVEREV "AZ NDK szászországi közigazgatási kerületei ipari strukturájának fő jellegzetességei"-vel foglalkozik /"vesztnyik MU" 1965. 2. szám/. Megállapítja, hogy az ágazati struktúra sokféleségét tekintve Szászországhoz nincsen hasonló ipari körzet sehol az európai népi demokratikus országok területén. Ez a terület, melyen ma a drezdai, leipzig-i és Karl-Marxstadt-i közigazgatási kerületek helyezkednek el, öt évszázadon keresztül az egyik leghatalmasabb német állam volt. Mái is jellemző rá a múltban kialakult könnyűipar sok száz településben való szétszórtsága. A terület korai iparosodásának nyomai a mai iparja is láthatók. Ez volt a kapitalista iparosodás egyik első terü-

x/ a tőkés kisüzemekhez tartoznak; 10 munkásnál kevesebbet foglalkoztató üzemek akkor is ha abban motort használnak és a 20 munkásnál kevesebbet foglalkoztató üzemek, ha abban motort nem használnak; a tőkés nagyüzemekhez tartoznak; 10 és ennél több munkást foglalkoztató üzemek, ha abban motort is használnak és minden üzem, mely 20 munkásnál többel dolgozik.

lete Európában s a Ruhrvidékkel együtt a német ipari kapitalizmus becsődöl. A szerző bemutatja és analizálja az ipar történeti fejlődésének mai hatását. Az ipar mellett bemutatja, hogy ez a vidék volt a középkori Európa legnépesebb területe, megismerteti a koras időkben magasfokú fejlettségének egykori okaival és ennek az iparra gyakorolt hatásával. Bemutatja a középkori szétosztott háziipari üzemek kapitalista üzemekké való átalakulásának és ezzel együtt új iparágak kifejlődésének folyamatát, majd a második világháborút megelőző időszakot, mikor a haditeherrel való áttérés még bonyolultabbá tette az ipari struktúrát s egyben a tőkét a nehéziparba koncentráltta. A háború alatt ovakuált elektrotechnikai üzemekkel bővült az ipari struktúra.

A szocialista rekonstrukció a fejlett ipar alapján más körülmények között ment végbe, mint más szocialista országokban. Feltétlenül meg kellett szüntetni a Demokratikus Németország gazdaságában mutatkozó aránytalanságokat. Ehhez az ipar négy ágazatának fokozott fejlesztésére volt szükség; fejleszteni kellett a kohászatot és nehézgépipart, melynek itt nincs helyi nyersanyagbázisuk, az egész ország számára fontos fűtőanyag-bányászatot /barnaszén/, a helyi nyersanyagokon /göchogység/ nyugvó szinesfémipar kapacitását meg kellett növelni és ki kellett fejleszteni új ágazatait is, valamint olyan új iparágakat kellett meghonosítani, melyek a helyi képzett munkaerőre támaszkodhattak /elektrotechnika, rádiótechnika, finomszerviz stb./. Mindennek következtében jelentősen megváltozott a szász kerületek ipari struktúrája.

A szász kerületek, melyek az ország területének 16,4%-át foglalják el 32%-ban részesülnek az összlakosságban és az összes ipari dolgozó 42%-t foglalkoztatják. Szászország vezet az NDK-n belül az egy főre jutó termelésben és a készáru-kivitelben is. Ugyanakkor elsőbőséget élveznek na is azok az iparágai, melyek a termelési tradíciókra és a magasán kvalifikált munkaerőre alapozottak, az ipari termelésnek csak 1/5-ét teszi ki a nehézipar.

Az egyes iparágak területi koncentrációja igen különböző foku. A fémfeldolgozó és könnyűipari üzemek, melyeknél dominálnak a közepes méretű üzemek /100-1000 foglalkoztatott/, Szászország minden ipari körzetében szétszórtan megtalálhatóak. A nagyvárosok kivételével az ipar bruttó termelésében nagyobb súllyal szerepelnek a fogyasztási cikkek előállítására szolgáló iparágak, bár a tendencia ezek visszaszorítására mutat. A sok nyersanyagot kívánó nehézipari ágazatokat nagyban képviselik, melyek néhány nagyvárosban és ipari göcban helyezkednek el. A nehézipari ágazatok közül csupán az építőanyagipar van képviselve a terület minden részén.

A szerző Majergojs módszerét felhasználva kiszámította a területi koncentráció fokát az iparban. E szerint Szászországban az ipar koncentrációsági foka alacsonyabb, mint a többi történelmi német területen, ha leszámítjuk Thüringiát. Majergojs módszere /melyet "Csehszlovákia gazdasági földrajza" c. könyvében alkalmazott/ lehetővé tette, hogy a szerző kijelölje Szászország ipari körzeteit és ezek központi magját. A koncentrált ipari bázisterületek körül átmeneti típusú területek helyezkednek el, ahol az ipar már inkább szétszórt, az északi szász terület pedig megmaradt elsődlegesen mezőgazdasági körzetként.

V.M.GOHMAN, I.N.KARPOV és V.P.KOVALEVSZKIJ az "Izv.A" 1965. 3. számában közösen írott cikkükben "Az északi-amerikai vízkínés meghódításának problémái"-t mutatják be, igen sokoldaluan, érdekesen és nagy tényanyagra támaszkodva. A cikkírók azokat a gyakorlat sürgette és megoldás-

ra váró problémákat vetik fel, melyek az USA vízellátását hivatottak biztosítani. Az USA-ban, főként a nyugati államokban, már ma is komoly nehézségeket okoz a vízszükséglet kielégítése. Bemutatják azokat a számításokat, melyek szerint 1980-ra általános vízhiány lép fel az USA-ban. A vízkinos felhasználásáért már ma is harc folyik az egyes USA államok és a különböző gazdasági ágazatok között. De folyik ilyen harc nemzetközi vonatkozásban is egyrészt az USA és Mexikó, másrészt az USA és Kanada között. Nem véletlen, hogy az USA annyit áldoz a tengervíz sótalanítása problémájának megoldására.

Földrajzi szempontból legfigyelemreméltóbbak azok a területek, melyek a vízbe köztetek vizét kívánják a vízben szűkölködő körzetekbe eljuttatni. Erre a célra legalkalmasabbak Amerika északi folyói. Az USA-ban számos megvalósításához igen sok terv készült már. A fő problémát nem a technikai megoldások és a kivitelezés hordihabilis összegei jelentik, hanem az, hogy ezek a folyók Kanada területén folynak, vizükre pedig az USA-ban van szükség. Kanada, mely a világ vízben egyik leggazdagabb országa 1960-ban felszárította a vizfolyásainak vizét csak 7% ban hasznosította, holott a kontinens északi felé folyó folyók csaknem mind alkalmasak arra, hogy egyrészt vizüket a vízben szűkölködő dél felé irányítsák, másrészt hogy vizükkel elektronos energiát termeljenek. A folyóvölgyek dél-észak irányúak, vízállások nem magasak, a folyómedrek kemény alapkőzetbe vannak ágyazva. A dél felé irányítás társadalmi-gazdasági feltételei is megvannak, mert azok a területek, ahol ezek a folyók keresztülfolynak gyéren lakottak, csaknem egészükben vad tájra és tundra-területek, melyek nagyobb arányú benépesülése a jövőben sem várható.

Mint hogy az ilyen nagyszabású munkálatokhoz nagyarányú tőkebefektetés szükséges, amit Kanada nem tud előteremteni, az USA törekszik a "közös hasznosításra": USA hegemoniával, állami monopóliumok keretében. Az Amerika északi része vízkinosének hasznosítására kidolgozott tervezetek 3 főcsoportra oszthatók: 1. a víz és vízenergia abban a körzetben nyer felhasználást, ahol nyerik, 2. a vízierőt helyben alakítják át elektromos energiává és ezt szállítják távoli vidékekre és 3. a víz elvezetése távoli körzetekbe a legkülönfélebb gazdasági hasznosításra.

A cikk a tervezeteknek csak 3-ik csoportjával foglalkozik, mivel ezek leginkább földrajzi vonatkozásúak.

Az első nagyszabású és már megvalósításra kerülő USA-Kanadai közös tervezet, bár közvetve, de az északamerikai Nagy Tavak vízszintjének állandósításával és jobb kihasználásukkal függ össze, ez a tervezet a szt. Lőrinc folyó mélyhajózásra alkalmassá tétele. A cikk írói támogatják a tervezetet első változatától /1895/ a végrehajtásig /1954/ a tervezet megvalósítását elősegítő és hátráltató gazdasági és politikai tényezőket, a megépített mélyvízi csatorna és kapcsolt-létesítmények számszerű adatait és ezek költségeit. 1956-ban ehhez a tervhez új 10 éves program csatlakozott a Nagy Tavak fokozottabb gazdasági hasznosítása céljából /kikötőműhelyítések, összekötő folyók és csatlakozó csatornák szabályozása stb/. A tervet az USA katonai körei anyagilag is támogatják.

A szerzők bemutatják a Nagy Tavak vízszintje fenntartásának jelentőségét és nehézségeit. A tavak vízszintcsökkenése megnövelte a Tavak melletti nagyvárosok vízellátását. Ugyanakkor itt van az USA és Kanada legurbanizáltabb sávja. A tavak melletti városok egyrészt igen nagy mennyiségű vizet használnak fel a tavakból, másrészt a visszajuttatott szennyvíz sok tekintetben veszélyezteti a Tavakat, viszont az a megoldás, melyet Chicago dolgozott ki, hogy szennyezett vizét csatornán át a Mississippi-

pibe juttatja, ismét csak a Tavak vizét csökkenti. A Nagy Tavak vízszintprémáját radikálisan csak a kintrő bekerülő vízhozam növelésével lehet megoldani. Erre a célra alkalmas néha a Hudson öbölbe folyó folyó vizének a Nagy Tavak felé irányítása. A szerzők részletesen ismertetik ezzel kapcsolatban az u.n. "Grand-canal" tervet, mely a Tavak vízszintemelésén kívül új utat nyitna a Nagy Tavaktól a Hudson öbölbe.

A tervek másik csoportját a nyugati préri területek iránti látására dolgozták ki. A préri déli része már most is vízhiánnyal küzd, ugyanakkor, amikor az északi részeken a vízfolyások kihasználatlanul hordják vizüket a Mackenzie-be és tovább az Északi Jeges tengerbe. Így felmerül az északi folyók vizének dél felé való átirányításának szükségessége. Hasonló módon, a jövőben lehetőség lenne arra is, hogy a sziklás hegység nyugati lejtőiről is átvezessék ide a vizet. A szárazföldi vízváltató nem jelent technikailag megoldhatatlan akadályt. Különösen nagy a vízhiány az USA déli-nyugati államaiban elsősorban Dél-Kaliforniában. A vízellátást itt az Észak-Kalifornia és Oregon államok bővizű folyóiból, valamint egy későbbi időszakban az USA nyugati részének legbővizűbb folyójából a Columbia vízből kívánják megoldani. Kanada a Columbia vízéért az elvezetés során megépülő erőművek áramtermelésének felét ingyen kapja. A kanadai kormány beleegyezését adta ehhez a tervhez, annak ellenére, hogy a haladó nézeteket valló politikusai kimutatták, hogy ilyen ár a legdrágább kincs, a vízkincs, elfecséreléséért tulságosan kevés.

A "közös hasznosítás" leghatalmasabb terve az u.n. NAWAPA terv. Ez a terv a sziklás hegységben 900 m. tengerszint feletti magasságban egy 800 km hosszú víztárolót kíván létesíteni Brit-Columbia, Yukon, Alaszka és az USA csendesóceáni északnyugati legnagyobb folyóinak ide-irányításával. A víztárolóból két irányba vezetnék el a vizet, a nagyobbik rész délre folyna Kalifornia, Arizona s részben Texas és Oklahoma vízellátásának biztosítására, majd innen továbbvezetve Mexiko északi államait is elláthatná. A másik ág keletre vezetné a vizet a préri államain keresztül a Nagy Tavakig /Felső Tó/. A vízellátáson kívül biztosítaná a Nagy Tavak állandó vízszintjét és vízi összeköttetést létesítene a Csendes óceán és Atlanti óceán között. Teljes megvalósításához a hatalmas tőkebefektetésen kívül 30 év lenne szükséges, de számítások szerint megoldaná az USA nagyrészének vízellátási problémáit a következő 100 évre.

A szerzők mindezen tervek részletes ismertetése után bemutatják, hogy a "közös tervek" megvalósítása mennyire káros lenne Kanada gazdálkodására nézve, elveszítene az egyetlen olyan természeti kincsét is, melyre eddig az USA monopoliiumainak nem sikerült rátenni kezüket.

X X X

A "Vesztnyik MU" 1965. 3. száma közli K.K. MARKOV cikkét "A földrajz és felsőfoku földrajzi képzés az egyetemen" címmel, melyben a szerző a felsőfoku földrajzi oktatás reformját javasolja abból a megfontolásból, hogy a jelenlegi tanterv nem készíti elő a hallgatókat a geográfusokra váró feladatok tökéletes végrehajtására. Ugyancsak a felsőfoku földrajzoktatás kérdéseivel foglalkozik az "Izv.VGO" 1965. 3. számának rövidítésében N.M. BOJSEVICS, aki a földrajzi Társaság Leningrádban 1965 februárjában megtartott konferenciájának anyagát ismerteti, mely konferencián a

Özgazdasági és Özgazdász-nérmökképző főiskolák gazdasági földrajzi oktatásának problémáit tárgyalták meg.

Mind az "Izv.VG" 3. száma /L.L.TRUBE, I.K.ORFANOV/, mind pedig a "Vesztnyik MU" 3. száma /J.F.MOROZOV/ ismertetik az 1964. decembereben Kujbisevben megtartott konferenciát, melynek tárgya a Volgavidék termelőerői területi megoszlásának problémái volt. Ezt, minthogy példaképpen említjük, arra, hogy a geográfusok figyelmét a szovjet földrajzi folyóiratok felhívják az olyan tudományos értekezletre és konferenciákra is, melyeket ugyan nem geográfusok részvételével és nem földrajzi szervek számára szerveztek, de anyaguk a geográfusok munkájában felhasználható.

A szovjet földrajzi folyóiratok megenlékeznek LOMONOSZOV halálának 200-ik évfordulójáról /"Vesztnyik MU" 2. szám/, N.N.BARANSZKIJ halálának első és N.N.KOLOSZOVSZKIJ halálának 10-ik évfordulójáról /"Vesztnyik MU" 2. szám/, valamint 60-ik születésnapja és tudományos munkásságának 40-ik évfordulója alkalmából ismertetik K.K.MARKOV tudományos munkásságát /"Vesztnyik MU" 3. szám/.

Készült a FKCS házi sokszorosítóján. példányszám; 80
Ikt.sz.; 20/1965

A kiadásért felel: Dr.Pécsi Márton igazgató

2008

PLAZA
FÖR
KÖNYVTAR